Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 272 (11169) | 1979 чылдың ноябрь 27, вторник | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ КОМИССИЯЛАРЫНДА

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилел Совединиң болгаш Националдар Совединиң комиссиялары-ның түңнел хуралдары ноябрь 24-те Москвага болган.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң онгу чыныжының ийи сессиязы болурунга хөлбаштыр ун комиссиялар 1980 чылда ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының төлевилелин база 1979 чылда ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының канчаар күүсеттинип турарын, ол ышкаш 1980 чылда ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң төлевилелин болгаш 1978 чылда ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң күүселдезиниң дугайында отчётту мооң мурнунда тургускан белеткел комиссияларынга баш удур көргенииң түңнелдерин чугаалашкан.

Бо чылын чурттуң экономиказы улам ыңай хөгжээнин, ниитилел будурулгезиниң хемчээлдериниң улгатканын, үлетпүр продукциязының хөй-хөй хевирлерин кылып үндүреринiң калбарганын, улус ажыл-агыйын хөгжүдеринге күрүнеиниң капитал салыышкыннарының немей ескенин хуралдарга демдеглээн. Совет улустуң чаагай байдалын улам бедидер талазы-биле СЭКП-ниң XXV съездизиниң хүлээп алган калбак программазы амыдыралда чедишкинниг боттанып турарын онзалап демдеглээн.

Ынчанмыже будурулге онаалдаларын күүседирин бүрүн хандырбаан чамдык министерстволарның болгаш ведомстволарның удуртукчуларының адынга депутаттар шүгүмчүлелдиг саналдарын чугаалаан.

План болгаш бюджет талазы-биле түңнелдерни комиссиялар бадылап, оларны ССРЭ-ниң Дээди Соведи көөр кылдыр киирген.

(СЭТА).

ПЛАННЫ ЫЯАП-ЛА КҮҮСЕДИР

1980 ЧЫЛДЫҢ ҮЛҮҮНДЕ

Онгу беш чылдың дөртү чылының планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш калбарган социалистиг чарышка идепкейлиг киришпишаан, Хову-Аксы суурнуң № 1 столоваязының коллективи (директору Л. И. Казакова) чедишкинниг ажылдап турар. Ылаңгыя чемни шынарлыг кылдыр белеткээр, чемненикчилерге культурлуг бараан болур талазы-биле бо күш-ажылчы колективтиң ажылы макталдыг.

— Планныг онаалдаларнын күүселдезин хандырары — коллектив бүрүзүнүң, ында ажылдап турар кижи бүрүзүнүң хүлээлгези болгай. Ону чедип алыры белен эвес болза-даа, бистиң коллективтиң кыстары чыл эгезинден-не кызымак ажылдааныңның түңнелинде, онгу беш чылдың дөртү чылының планныг онаалдаларын ноябрь 11-де күүседкеш, ам 1980 чылдың үлүүнде ажылдап турар — деп, эвлегниң улуг повары Н. Балчырак чугаалады.

Нина Балчырактың удурткан эвлегэнин күш-ажылчы чедишкиннериниң, ооң чыл планын хуусаа бетинде күүсеткениниң дугайын бижээш, столоваяда азып каан.

Ажыл-ишчи коллективте мурнакчы, эш-өөрүнге үлегер-чижээн көргүзүп чоруурлар эвээш эвес. Ылаңгыя поварлар: Ольга Шадрина, Оюмаа Хомушку, Александра Серен, кассир Валентина Оюн болгаш ооңдаа өскелериң кызымак ажылын ол столоваяның коллективи-даа, Хову-Аксы суурнуң чурттакчылары, аалчылары-даа мактап чугаалажыр.

Чыл төнчүзүнге чедир ам-даа бир ай бар. Ажыл-ишчи бо коллективтиң кежигүннери улам сорукку ажылдап, суурнуң чурттакчыларынга амданныг чемни белеткеп, оларның күш-ажылчы чедишкиннеринге төлептиг үлүүн киириштирип турарлар.

М. КАЛЧАН.

БҮГҮ ХЕМЧЭЭН АЛЫР

Онгу беш чылдың дөртү чылының эрткен айларында Өвүрнүң кооператорлары канчаар ажылдаанын чугаалап бээрин районнуң хереглекчилер ниитилелиниң баштаар черинiң даргазы Даржык Чигжитович Саттан бистин корреспондентивис дилээн.

— 1979 чылдың планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин хуусаа бетинде долдур база ажыр күүседир дээш районнуң хереглекчилер ниитилелиниң ажыл-ишчилери кызымак ажылдап келгениниң түңнелинде эрткен он айларда эки көргүзүглерни чедип алган — деп, Д. Ч. Сат эгезинде айыткан. — Үүрмектеп садар бараан саарылгазының планын 103,9 хуу, ниитиниң чемненилгезиниң даалгазын 108,5 хуу күүсеткен. Көдээниң ишчилеринге онаалдаан ажыр 142 муң рубльдин бараанын саткан.

Хереглекчилериниң негелделерин чогуур үезинде хандырар дээш ак сеткилдиг ажылдап, ниити херекте төлептиг үлүүн киирип турар садыгжылар районда эвээш эвес. Автолавка садыгжылары Сагдыда РСФСР-ниң садыының алдарлыг ажылдакчызы Оржак Дайлон, Торгалыгда Дежик Дадар онгу беш чылдың дөртү чылының планын күүсеткеш, 1980 чылдың үлүүнче киирипкен. Чаа-Суурда магазин эргелекчизи Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниң эдилекчизи Серен Бурбу, Хандагайтыда ажыл-агый магазинин (эргелекчизи Монгуш Аңгыр) он айларның онаалдазын 103 хуу күүсеткен. Райпонун хлеб, булочка кылыр черлери база эки ажылдаан.

«Хереглекчилер кооперациязының ажылын улам ыңай хөгжүдериниң болгаш экижилериниң дугайында» СЭКП Тоо Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалы-биле районнуң хереглекчилер ниитилелиниң коллективи таныткаш, ол чугула документиниң үүлүгүзүнүң деткип, ында айытканы хемчеглерни амыдыралга боттандырар дээш шудургу ажылдаарын хүлээгеннер. Ылаңгыя бо чылды чедишкиниг доозарын азаанар. Амгы үеде байдалды алырга үүрмектеп садар бараан саарылгазының планын күүселдези биче хожудап турар. Ону бүгү хемчеглерни ап тургаш, эдип алыр бис.

Амгы үеде совхозтарның малчыннары ниитиниң малын кыштан хүр ажырар дээш шудургу ажылдап турарлар. Оларга чугула хереглелдиң барааннарын „үзүктелишкин чок чедирери-биле 5 автолавканы совхозтарда быжыглаан. Берлингеп онаалданы садыгжылар багай эвес күүседип келгеннер.

Районнуң хереглекчилер ниитилелиниң коллективи чыл онаалдазын декабрь 25-те күүседир социалистиг хүлээлгени алган, ону амыдыралга боттандырарының бүгү аргалары бар.

Х. АЛАШ-ООЛ.

КОМПОЗИТОРЛАР СЪЕЗДИЗИ ДООЗУЛГАН

Ниитиледдиң угаан-бодалы амыдыралынга музыка уран чүүлүнүң хүндүлүг болгаш харыысалгалыг ролүн, хөй национал-дыг совет культура ажыдакчыларының мурнунга партияның салган сорулгаларын ССРЭ-ниң композиторларының VI Бүгү-эвилел съездизиниң делегаттары чугаалашкан.

Партийжи болгаш улусчу болурунуң бедик идеялары-биле сорук кирген совет композиторлар чону-биле чангыс эптиг амыдыралды чурттап, ооң алыс бодалдарын болгаш күзел-чүткүлдерин, ооң бистиң социалистиг Төрээн чуртувусту улам ыңай көдүрериниче болгаш чечектелириниче угланган маадырлыг ажыл-херектерин боттарының чогаалдарынга сиңниктирип турарлар деп съездиниң резолюциязында онзалап демдеглээн. Уран чүүл айтыырларының талазы-биле партияның айтыышкыннарын амыдыралга боттандырбышаан, совет музыка ажылдакчылары оларның мурнунга салдынган сорулгаларны алдарлыг-биле күүседип шыдаар дээрзинге быжыг бүзүрелин съезд илергейлээн. Ооң үндезини — бистиң музыка уран чүүлүвүстүң мастерлериниң коммунистиг бүзүрели болгаш талантызы, социалистиг реализм уран чүүлүнүң партийжи болгаш улусчу болурунуң принциптеринге оларның чайгылыш чок шынчызы болур.

Композиторлар эвилелиниң баштаар черинiн болгаш эвилелдиң ревизия комиссиязының чаа составын сонгаанының түңнелдерин съездиниң ноябрь 24-те Эвиледдер бажыңының Колонналыг залында болган түңнел хуралынга чарлаан.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединге байырлыг чагааны съездиниң киржикчилери улуг сорук кириишкин-биле хүлээп алган. Чоннуң чаагай чоруу, Чер кырында тайбың болгаш аас-кежин дээш моттаг чок ажыл-чорудулгазы дээш ленинчи Төп Комитетке, СЭКП ТК-ның Политбюрозунга, Леонид Ильич Брежневке изиг өөрүп четтириишкин ол документиде илергейлеттинген.

Социалистиг культураны өстүрер, сайыраңгайжыдар дугайында ада сагыш салыышкыны дээш төрээн партиявыска ханы өөрүп четтирген бис деп чагаада чугаалаан. Бистерни, совет уран чүүл ажылдакчыларын, партия эвилел деткин, бистиң чогаадылгавысты чоннуң амыдралы-биле, коммунистиг тургузуушкунуң сорулгалары-биле сырый холбаштыгарга бистерге дузалап турар.

В. И. Ленинниң төрүүгүнүн хүнүнден бээр 110 чыл ою болгаш Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXVI съездизиниң төлептиг угаарынга бүгү совет улус-биле кады белеткенип турао бис. Бистиң чуртувустуң амыдыралында ол болуушкынарны ленинчи идеяларның өндүр улуг-биле, совет улустуң маадырлыг ажыл-херектери-биле сорук кирген чырыткылаңчак чогаалларны тургузары-биле демдеглээрин күзээр бис.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының ленинчи угланыышкыны, ооң Төп Комитединиң, ТК-ның Политбюрозунуң, амгы үеним политика болгаш күрүне талазы-биле шылгарангай ажылдакчызы Леонид Ильич Брежневтиң хөй талалыг ажыл-чорудулгазын музыка уран чүүлүнүң мастерлери бүгү чүрээ-биле чүүлдүгүнүн база дег кип турар.

(СЭТА).

Хүлээлге күүселдезин хынап тур бис

ЧЫЛ ПЛАНЫ КҮҮСЕТТИНЕР

Барыын-Хемчик, Бай-Тайга аразында № 1469 орук-будурулге участогу районда мурнакчы будурулгелериниң биреэзи. Участоктуң коллективи онгу беш чылдың эгезинден тура-ла чедишкиниг ажылдап келген болгаш 1979 чылдың планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседиринге олар бүзүрелдиг. Участоктуң начальниги Сарыглар Шодукович Серин-оол коллективтиң ажыл-ижиниң дугайында бисче мынчаар бижээн.

Улуг Октябрьниң байырлалынга төлептиг ужуражыр дээш районнуң будурулгелериниң аразында социалистиг чарышка орук-будурулге чугаалаанының коллективи идепкейлиг киришкен. Орукчулар 7 километр орукка капитал септелгени, 15 километр орукка ортумак септелгени кылыр планныг турган, ол планда көрүнгеен ажылдарны Улуг Октябрьниң 62 чыл ою-ңа уткуштур бүрүн кылып дооскан-нар. Ол дээрге орукчуларның байырлалга белээ. Участоктуң харыылап турары барык 300 километр оруктарның байдалы эки. Оруктарның агар септелгези олар үргүлүү чорудуп, хайгаарал турар. Ылаңгыя Кара-Хөлге баар кадыр-берт орукту, Тээлиден Бай-Талга, Шуйга чедер оруктарны эдип кылып, оларның сай-дажын техника күжү-биле-даа, холбиле-даа аштап, арыглаанындан ук оруктар экижээн, чоннуң аргыжылгазына таарымчалыг болган.

Барыын-Хемчик районда Эрги-Барлык, Дөң-Терезин, Аңгаты оруктарын экижиткен. Ак-Довурак биле Тээли аразында автоорукту алгыдып, чаартырын кылып эгелээн бис. Ук орукту 1980 чылда ажыглалга киирер.

Бистиң будурулгеде партия, комсомол болгаш хөй-ниити организациялары эки ажылдап турар. Коллективте политика-кижизидилгелиг ажылды чогуур дөңнелде тургускан. Политөөредилгениң пропагандизи Эмер-Сарыг Күжүгет кичээлдерни организастыг эрттирип, партийжи даалгазын ак сеткилдии-биле күүседип келген. Участок ийи районну харыылап турар болганда Кызыл-Мажалыкта, Тээлиде конторларда, гаражтарда одаар чүүлдү четчири-биле белеткээн. Машина-техниканы камнуг эдилээринче негелдеп күштелдирген. Бо талазы-биле механик Болат-оол Сат ажылды эки организастап, харыысалгалыг ажылдан келгенни демдеглезе артык эвес.

Ол ышкаш коллективтиң ажылдаарынга, дыштанырынга таарымчалыг байдалды тургузарын бодап турар бис. Районнар төптериниде (Тээлиде, Кызыл-Мажалыкта) орук ажылдакчыларынга аалчылар бажыңнарын дерип кылган, Шушенское суурга, Хову-Аксынга, Кызылга коллективтиниби-биле экскурсияларга чораан. Ажылчыннарның Дус-Хөлге дыштанылгазын база организастаан.

Бистиң коллективте уран чүүл бөлгүмү идепкейлиг ажылдап турар. Районнуң будурулгелериниң аразында уран чүүл көрүлдезиниге киришкеш, бистиң коллектив бирги черни алгаш, телевизор-биле шаңнаткан. Коллективте кежигүннери планныг онаалдаларны күүседир дээш бир демниг ажылдаарындан ангыда массалыг-биле дыштанып, лекция, беседаларны дыңнаарынга, кино, концерт көөрүнге база идепкейлиг. Кижилерни мынчаар каттыштырып, эптиг-найыралдыг коллектив болдурарынга партия организациязының (секретары Р. Седен), комсомол организациязының (секретары А. Оржак) ролю улуг болуп турар.

Коллективте социалистиг чарыштың негелделерин ажылдап кылган, Ооң күүселдезин хынап, түңнелин ай, квартал санында үндүрүп келдивис. Бистиң орук-будурулге участогу Өвүрнүң орук участогу-биле элээн каш чылдар улаштыр социалистиг чарыштың керээзин чарып алгаш, оларның-биле чаржып турар. Түңнелди кварталдап үндүргеш коллективтерге дыңнадып турар. Ажыл-ишчи маргылдаа орукчуларны сорук киирип, чарыштыг эштериниден дудак чок ажылдаарынга дузалап турар. Бистиң участоктуң коллективи ол чарышка үргүлчү тиилекчи болуп келгенин айтыры өөрүнчүг.

Будурулгениң чедишкиннери кижилериниң ак сеткилдиг, кызымак ажылындан хамааржыр болгай. Үр чылдарда ажылдаан хоочуннарандаа, аныяктардан-даа онаашкан ажылынга ээ-харыысалгалыг, эки ажылдап турар мурнакчылар хөй. Автогрейдеристер коммунист Өпей-оол Хертек, Овал Хомушку, трактористер Орус-оол Оржак, Сарыг-оол Хертак, чоланчылар Додуй-оол Монгуш, Чылбак-оол Соян, каңнакчы Орус-оол Оржак, орук мастерлери Белек-оол Соян, Эмер-Сарыг Күжүгет болгаш ооң-даа өскелер бүгү коллективте эки үлегерчижекти көргүзүп турар.

Қышкы үеде орукчуларның ажылы белен эвес. Оруктарга автотранспорт шимчээшкининге озал-ондак болдурбазы дээш хайгаарала чорудуп турар. Бо талазы-биле ажылды улам күштелдирип, кызын оруктарның байдалы эки болурун хандырар дээш ажылдаар бис.

ЧАА ТЕХНИКА УЧАСТОГУ

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың арыглал фабриказында чаа техника участогунуң ажылы эки. Участоктуң кол-ла күүседир ажылы болза, даг-дүгү арыглаар фабрикага чаа дерилгелер келирге-ле оларны цехтерге эптеп-чыып, таарыштырып тургузары.

Ол коллектив улуг эвес, участокта үүгле 27 кижи бар. Ындыг-даа болза оларның кылыр ажылы хөй. Участоктуң кежигүннери чаа дерилгелер эптээринден ангыда фабриканың цехтеринде слессарьларга дузалажып, механизмнериниң септелгезин кылчып турарлар.

— Ажылдаарынга таарымчалыг болзуп дээш слесарь-каңнакчыларны үш бригадаларга үскен болгаш аңгы-аңгы участоктарда быжыглаан. Бригадаларның кежигүннери шуптузу онаашкан ажылынга кызымак, эки ажылдап турарлар.

Геннадий Мартьяновтарының бригадазы планныг онаалдазын чогуур хуусаазында чедишкиниг күүседип келгеи. Ол чедишкиннерде бригадирнин улуг-хүүзу эвээш эвес, бригадир ажылды эки билир болгаш чедимчелиг организастап турар. Эш-өөрүнге дузалаарына ол кезээле белеп болгаш ажылга негелделиг. Ынчангаш коллектив ону хүндүлээр. Г. Мартьянов «Социалистиг чарыштың тиилекчизи» деп хөрек демдектери-биле каш удаа шаңнаткан. Ооң чуруун хоорайның хүндүлел самбыразында киирген.

М. ООРЖАК.

Район төвү Тоора-Хемниң чурттакчылары, Тожунуң бүгү чурттакчылары-биле бир демей, амыдырал хандырылга комбинадының ачы-дузазын көрүп, аңаа өөрүп четтиргенин илередип турар.

Аңчыларга, ивижилерге, ыяш белеткекчилериниге болгаш районнуң чурттакчыларынга комбинат чыл эгезинден бээр 39,6 муң рубльдиң ачы-дузазын көргүскен. Ол дээрге планда көрдүнгенинден 2,5 муң рубль хөй болуп турар. Ачы-дуза чедирилгезиниң хөй янзы хевирлеринден иол черни дааралыг хеп эзлеп турар. Мында С. Б. Митей, Л. В. Травникова олар ышкаш талантылыг дааранычылар ажылдап, чоннуң чагыын үезинде шынарлыг даарап берип турар.

ЧУРУКТА: комбинатта мурнакчы даараныкчы С. Б. МИТЕЙ.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

Идеологтуг ажылдың дуржулгазындан

ПОЛИТХҮННҮҢ ЭРТКЕНИ

Бай-Хаак

Политхүн Таңды районга база организастыг байдалга эрткен. Партия, совет органнарның болгаш хөй-ниити организациялларның ажылдакчылары совхозтарга барып, Делегейниң уруглар чылынга турааскаатканы лекция, беседаларны кылган.

СЭКП райкомунуң пропагандада болгаш агитация киллизиниң эргелекчизи К. К. Еңзук баштаан бөлүк «Коммунизмниң херели» совхозка, хереженнер ортузунга ажыл чорудар киллистиң эргелекчизи «Революцииниң чалбыжынга» чораан. Пропаганда болгаш агитация киллизиниң инструктору К. А. Санчайның удурткан бөлүү ССРЭ-нин 50 чыл аттыг совхозка чораан. Межегей суурнуң чаштары ада-иелериниге солуп программалыг концертти көргүскен.

Кызыл-Мажалык

СЭКП Барыын-Хемчик райкому районга болуп эрткен политхүнүү бедик деңнелге организастыг эрттирген. Районуң идеология ажылдакчылары политхүнүү чоннуң чаагай чоруун улам бедидер дээш партияның ада сагыш садыышкынын деп темаже угландыр эрттирип, аңаа хамаарыштыр лекция, беседаларны чурттакчылыг чөлдерге номчуп, айтырыглар, харыылар кежээлерни организастаан.

СЭКП райкому политхүнүү эрттирериниң графигин баш бурунгаар тургускан, партия активи аңаа калбаа-биле киириштирген. 90 ажыг лекторлар, иелекчилер районуң ажыл-агыйларынга, күш-ажылчы коллективтерге туста-туста чедип, сөөлгү беш чылда-рда совет чоннуң амыдырал-чурталгазының деңнелиниң кайы хире бедээнинге, хоойлу-дүрүмге болгаш мөзүшнар кижизидилгезинге холбашкан лекция, беседаларны номчаан. Ниитизи-биле 100 ажыг лекция, беседа кылдынган.

Хоойлу-дүрүмге хамаарыштыр лекция, беседа номчуп турган лекторлар чүгле лекция номчууру-биле кызыгаарлаттынмайы, суурларда профилактика чөвүлелдериниң эш хүү судтарының ажылы-биле таныжып, оларга практиктиг дузаны чедирбишаан, корум-чурум үрелки дег кижилер-биле бесседалажышкынарны база чорутканы.

Политиктиг хүннүн түңнелдин партия райкомунга болган хуралга чугаалашкан.

ОРГАНИЗАСТЫГ ЭГЕЛЭЭН

Кыш — мал ажылдыгларынга эң-не чымыштыг, харыысалгалыг үе. Ниитиниң малын кыштан хүр-менди ажырар, ооң чаш төлүн чидириг чокка камгалап алыр дээш ажыл республиканың ажыл-агыйларында калбарган. Улуг-Хем районнуң малчыннары 1979—1980 чылдарның кыштаглаашкынын организастыг эрттирер сорулга-биле аңаа кандыг белеткелдиг киргенин база мал чемниң курлавырын канчаар тургузуп алганын чугаалап бээрин райкүүскомнуң кодээ ажыл-агый эргелелиниң начальниги В. В. Хангаевтен бистиң корреспондентивис В. Куулар дилээн. Ооң харыызын моон адаанда парладывыс.

— Кыштаглаашкын эгелээле ындыг-ла үр үе эртпээн болгай. Районнуң ажыл-агыйларының удуртукчулары, специалистери, малчыннары эрткен чылдың кыштаглаашкынының эки талаларындан болгаш четпестериниден чогуур түңнелдерни үндүрүп, бо чугула кампанияны организастыг эрттирер сорулгалыг аңаа белеткелди эки чоруткан.

Районнуң ажыл-агыйларынга ниитизи-биле 157.700 баш хой, өшкү, 10 муң 970 баш мыйыстыг бода мал, 5 муң хаван кыштаар. Ажыл-агыйларда мал чемниң четчир курлавырлары тургузуп алган бис. Ол талазы-биле байдал багай эвес. Мооң мурнунда чылдарга деңнээрге, бо чылын совхоз бүрүзү мал чемниң белеткелни хынамчалыг чоруткан. Район ниитизи-биле 21720 тонна сиген белеткээр планныг турган, херек кырында ол 22413 тонна кылдыр күүсеттинген. Сенаж-биле хандыртынганывыс база багай эвес, чүге дээрге 5830 тонна сенаж белеткээр планывысты — 8 муң ажыг тоннага чедирдивис. Мал чемниң белеткелинге хамаарыштыр чугаалап тура, витаминниг далган белеткээр план чедир күүсеттинмээнин айтыр аңаар. Кол чылдагааны — колдуунда-ла мал чемниң белеткелиниң чоруп турар үезинде АВМ агрегаттың техниктиг үрелиишкиниериниң удаараа болуп турганында база иогазан массаны сөөртүп чедирериниге үзүктелишкиннериниң болгаш хураган кажаалары өй-шаанда эки шынарлыг септеттинген.

Районнуң сүт-бараан фермалары кыштаглаашкынны база багай эвес эгелээн. Бо хүннерде кол күштү малдың ажаалдазынче, ооң чемгерилгезинче угландырган. «Улуг-Хая» совхозтуң сүт-бараан фермаларының ажылы эки. Чижээ, Алдын-Шынаа сүт-бараан фермазының ишчилери бо чылын бүдүрүлгечи бедик торгүүглерлиг ажылдап, социалистиг хүлээлгезин чедишкиниг күүсеткен. Ук коллектив бо чылын күрүнеге 304 тонна сүт дужаар хүлээлгелиг. Ноябрь бирге чедир планын ажыр күүседипкен. «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң Торгалыг сүт-бараан фермазы олардан дудак чок ажылдап турар. Ферманың кышка белеткели ниитизи-биле эки, мал чеми четчир. Район Совединиң депутаты К. Санчай удурткан депутаттар болуу малдың ажаалда чемгерилгези, чемниң чарыгдалы, саалданы көвүдедири-биле холбашкан айтырыгларны кичээнгейде алган. Ооң түңнелинде ферманың күрүнеге дужаан турар сүдүнүң шынары эки. Эрткен айларның планныг даалгазы эки көргүзүглерлиг күүсеттинген.

Арыг-Бажы сүт-бараан фермазы арай хожудап турар. Кышка белеткели өскелерден дорайтавас. Ындыг-даа болза коллектив он айларда сүт бүдүрер планын чедир күүсеттпээн. Ооң кол чылдагааны — малды негелде ёзугаар ажаан, чемгербейн турарында болгаш күш-ажылдың сагылга-чуруумунуң кошкаанда. Ферманың коллективи бо чоокку хүннерде саалданы ковудедир сорулга-биле кызымак ажылдаар дээрзинге бүзүрээр аңаар.

Районда 1290 малчын бар. Коданнарже комплекстиг үүүлүкүннерни организастап эгелээн. Эмчилер, садыг, амыдырал хандырылгазының ажылдакчылары малчыннарга чедип, эң чугула ачы-дузаны көргүзүп турар.

Кыштаглаашкынче ниитизи-биле элээн организастыг киривис. Бо хүннерде бистиң мурнууста кол сорулга болза организастыг хемчеглерни ап турган көдээ ажыл-агый продуктуларын, ылаңгыя ам-даа дыка хожудап турарывыс сүттү күрүнеге садар планнарны күүседири болур.

Кыштаглаашкын—шалыпчы фронт

Районнуң совхозтары туста кыштаглаашкынче багай эвес белеткелдиг киргеи. Ажыл-агыйлардан ылаңгыя Жданов аттыг, «УТКА 25 чылы», «Найырал» совхозтың удуртукчулары, малчыннары мал кыштаглаашкынын эрттирери-биле холбашкан бүгү-ле айтырыгны чогумчалыг шиитпирлеп турар. Үстүнде ажыл-агыйларның коданнарында чуртталга бажыңнары, хой

Тувинская республиканская БИБЛИОТЕКА им. А. С. Пушкина

Мурнакчы бүдүрүлге удуртукчузунга сөс

АМ-ДАА ШАЛЫПЧЫ АЖЫЛДААР ДЭЭШ

«Тыва суг тудуг» трестин автобаазазының коллективи 1979 чылдың он айларында чеднишкиниг ажылдаан. Бааза чүк сөөртүрүүн хемчээлиниң планын 112,5, чүк сайгарылгазыныын—102,8, бир автомашинага кылыр ажылдың даалгазын—112,5 хуу болгаш ажылдан турар кижи бүрүүнге онаштыр күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң планын—107 хуу күүсеткен.

Автобааза бо чылдың бирги кварталында автотранспорт бүдүрүлгелериниң Бүтүү-россия чарыжының ийиги черин, ийиги кварталда—«Тыва суг тудуг» трестиң бүдүрүлгелериниң 2-ги черин болгаш үшкү кварталда — республиканың автотранспорт бүдүрүлгелериниң аразында чарышка 1-ги черин албышаан. СЭКП обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң, профобличөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугу-биле шаннаткан. Саян мындыган улус ажыл-агый чүүгүн сөөртүрүнге чеднишкиниг болганы дээш 1979 чылда бааза Кызыл тук-биле ийи удаа демдеглеткен.

Ростовчуларның хожудан турарлар чок ажылдаар дээш шимчээшкинин республикада эң баштай деткип, нептерткен коллективтерге «Тыва суг тудуг» трестин автобаазазы база хамааржыр. Бо талазы-биле кандыг ажылдарны кылып турарыны дугайында автобаазаның директору О. КҮХЛОВ бистин корреспондентивиске мынчаар чугаалаан.

— Автобаазаның коллективи ростовчуларның «Хожудан турарлар чок ажылдаар» дээш эгелээн шимчээшкининге идепкейлиг киржир деп шиитпирлээн. Ону нептередирбиле колонналарга болгаш участоктарга, а оон соонда бүтүү коллективке хуралдарны эрттирип, шимчээшкинни ужур-дузазын чыылгаларга тайылбырлаан. Оон-биле чергелештир ындыг хуралдарга В. И. Ленинин төрүттүнген хүнүнден бээр 110 чылын төлептаг уткуур, 1979 чылдың планын чеднишкиниг доозар дугайын чугаалажып, чогуур хемчеглерни айыткан бис.

Чыл эгезинден бээр автобааза коллективи элээн чеднишкиниг ажылдап келген. Республиканы тудуг материалдары-биле хандырарына бистин коллектив кеску үлүүн киирип турар. Автобаазаның 300 ажыг ажылдакчылары болгаш 200 хире санныг автомобильдери республиканың суттаттыг чер ажылын хөгжүдеринге боттуг идигни кылып турарын айтыр ужурлуг.

Автобаазаның администрациязы, профөвилед организациязы-биле кады социалистиг чарыштың негелделерин ыяк ажылдап кылгаш, колонна, бригада, бүдүрүлге участогу болгаш чолаачы бүрүүнге квартал, харын-даа бүдүн чылда кылыр ажылдарның хемчээлдерин тодараткан турган. Социалистиг чарыштың негелдеринге бүдүрүлге көргүзүүлеринден ангыда чарыш киржикчизиниң хөй-ниити ажылынга киржилгезин, күш-ажылчы сагылга-чүрүмүн, ажыл шагынган дашкаар кыдыр чүүлдерин эвээжеткенин, мергежилин бедиткенин дээш, өске-даа чамдык чугула айтырыгларны айтып турар бис. Чарыштың түүнелдерин квартал санында-ла колонналарга, бригадаларга болгаш участоктарга тускай хуралдарга үндүрүп, шаннал-макталдың көргүзүнү хемчеглерни ап турар. Чарыштың түүнелдерин кижи бүрүүнге билдинген турарын ыяап-ла чедип алыры дүрүм апарган.

Бистин коллективтин күш-ажылчы чеднишкиниринде ында партия, профөвилед, комсомол болгаш хөй-ниити организацияларының ролю улуг. Автобааза 1979 чылдың планын бүтүү көргүзүүлер талазы-биле декабрь 25-ке чедир күүседир хүлээлгезин күүседириниң үндезинин салган. Бистин 20 ажыг чолаачыларывыс боттарының хууда беш чыл планнарын күүседиткен, а 30 ажыг кижи—1980 чылдың бирги болгаш ийиги кварталдарының үлүүнде ажылдап турар. Олардың аразында чолаачылар А. С. Афанасьев, В. И. Елманов, Б. Г. Котельников, В. В. Кептенко, Н. К. Посохин дээш ышкаш хөй мурнакчылар бар.

СЭКП ТК-ның «Идеологтуг, политика - кижизидилгелиг ажылды улам экижидериниң дугайында» доктаалында күш-ажылды ак сеткилдиг көөр, эки ажылдаар чорук кижи бүрүзүнүң кол сорулгазы болурун айыткан болгай. Бо талазы-биле партия, профөвилед болгаш комсомол организацияларының ажылының чугула кезээ коллективке экономиктиг өөредилгени чорудары болур. Чылдың-на бистин коллективтен 70—80 кижи боттарының экономиктиг билиин бедидерин чедип ап турар. Будүрүлге түүнелдери, план күүселдеэн кижи бүрүзүнүң мергежилиниң деңнелиндеи хамааржыр болгай. Ынчангаш бистер кижилерниң профессионал болгаш ниити билиин бедидериниг улуг кичээнгейин салып турар бис. Бо талазы-биле чижектерни көргүзүп болур. Бо чылын 6 чолаачы, 2 септекчи кижидер Кызыллың автороук техникумун доосказ, техник-механиктиг дипломун алганнар. Ам-даа ында үш кижи өөренип турар. Бот-өөредилгелиг ортумак школада элээн хөй кижилер хаара туттунган. Бааза-ла бо чылын 40 ажыг чолаачылар болгаш он ажыг септекчилер боттарының разрядтарын бедидерин чедип азганнар. Экономиктиг өөредилгениң программазында кол айтырыглардан ангыда күш-ажыл хоойлужудулгазын өөренирин база көргеп.

Күш-ажылды коммунистиг өзү-биле көөрүнге, белик идейлиг болурунга кижи бүрүзүн кижизидери бистиң партия организациязының хүн-бүрү сорулгаларының бирээзи. Ону чедип алырда бисте дагдыныкчыларның шимчээшкинин калбаа-биле ажылдап турар бис. Бир эвес бистиң коллективке аныяк чолаачы азы септекчи ажылдап кирген болза, оларны ыяап-ла хоочунарга даандыр чаңчылдыг бис. Дуржулгазы эвээш, аныяк чолаачыларны азы септекчилерни олар боттары хүлээп алгаш, ажылдың онзагай байдалы-биле таныштырар. Чижээ, чолаачыларга быжыглаан аныяктар олардың-биле үргүлчү кады чоруп турган, бистиң республиканың кадыр-бөөт, нарын орук-тары-биле таныжар. Бистин коллективтин хоочун чолаачылары И. В. Кузнецов, Б. П. Поликаров, К. Х. Балы-оол, К. Х. Рязанов, вулканизаторжу И. Я. Лукьянов болган өскелер-даа дуржулгалыг дагдыныкчылар боон турар.

Профилактика чөвүлели, эш-хуузунун суду, КАИ органнарына дузалаар эки тура дружинаны, улусчу контроль бөлүү болган өске-даа хөй-ниити организацияларының ажылын бистиң партия организациязы хүн-бүрү хайгаарап, удуртуп турар. Ындыг организацияларның ажылы бирги эвлегде кижилерни кижизидериниг, күш-ажылы сагылга-чүрүмүү быжыглаарынче угланган.

Бир эвес кадрларның ажылдан үнер-кирер чоруу эвээш, ажыл шагы үзүп, прогуллаар таварылгалар болбас болза, бистиң чеднишкинивис оон-даа улуг болур ийик. Ындыг таварылгалар бисте ам-даа хөй деп көрүп турар бис. Кадрларның ажылга ызырынмас чоруунуң кол-ла чылдагааны чүрттаар оран-саваның, үргүлар албан черлериниң чогу, автомобиль, турар чылыг черлериниң чедишпеэн, материал-техниктиг баазаның кошкаа боон турар. Автобаазаның администрациязы ол бүтүү четпестерни үзүткаарының хемчеглерни ап турар.

Онгу беш чылдың дөртү чылын шалыпчы бөө-биле доозар, бешки чылче будүрүлгениң туруштуг ажылы-биле эгелеп кирер дээш бистиң автобаазаның коллективинде курлавырларны тывар, оларны долузу-биле ажыглаар, планның болгаш социалистиг хүлээлгениң салым-полу дээш кижи бүрүзүнүң харысалгазын улгаттырар талазы-биле тайылбыр ажылдарын чорудуп турар.

О. КҮХЛОВ.
«Тыва суг тудуг» трестиң автобаазазының директору.

СЭКП обкомунда болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

СЭКП обкомунуң бюрозу болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели 1979-80 чылдың кышкы үеэзинде республиканы улус ажыл-агыйын, чүрттакчы чонун одаар чүүл-биле, электри болгаш чылыг энергиязы-биле хандырар, энергия курлавырларын камнаар дугайында тускай доктаалды хүлээп алган. Үк доктаалда республиканың улус ажыл-агыйын, чүрттакчы чонун одаар чүүл, электри болгаш чылыг энергиялары-биле хандырар талазы-биле чогуур ажылдарның чоруттунуп турарын демдеглээн.

Оон-биле чергелештир чамдык министерстволар, ведомстволар болгаш райкүүскомнар электри станцияларынга, үлетпүр, коммунал-амыдырал бүдүрүлгелеринге, школаларга, эмнелгелерге, культура албан черлеринге, чүрттакчы чонга одаар чүүлүн чогуур курлавырларын тургузарын хандырбаның айытган. Хөмүр-даш, ыяш болгаш кывар-чаар материалдар сөөртүрүүнүң даалгалары күүсеттиимээн. «Тудуг кезектери» комбинат, пиво заводу, Кызыл-Мажалыктың эзт комбинады ышкаш бүдүрүлгелериң котельналары кыжын ажылдаарынга белеткеттинмээн.

Дыка хөй министерстволар, ведомстволар, совхозтар, албан черлери электри болгаш чылыг энергияларын, одаар чүүлү, кывар-чаар материалларны камнаар талазы-биле чогуур ажылдарны чоруттпайн турар. 1979 чылдың он айларында «Тыва даг-дүгү» комбинат 2231 мүн квт-шак, республиканың совхозтары 1902 мүн квт-шак, Культура министерствозунуң организациялары 38 мүн квт-шак электри энергияны ажыр чарыгдаан.

СЭКП Кызыл хооркому, райкомнары, «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелиниң, «Тыва кобальт» комбинаттың, парткомнары, хоорай күүскомнар одаар болгаш кывар-чаар чүүлдерни сөөртүрүп, одаар чүүлү, электри болгаш чылыг энергиларын чарыгдаарының доктааттынган нормаларын сакып турарын ам-даа суда контрольдап турар деп доктаалда демдеглээн.

Республиканың ажыл-агыйларын, чүрттакчы чонун кышкы үеде одаар чүүл, электри болгаш чылыг энергиялары-биле четче хандырарын, энергия курлавырларының шыңгыы камналгазын чедип алыры-биле СЭКП обкомунуң бюрозу болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели болза бүтүү-ле электри станцияларын, котельналарын, электри болгаш чылыг четкилерин, үлетпүр бүдүрүлгелериниң, тудуг организацияларының, совхозтарының, албан черлериниң коммунал ажыл-агыйларның одаалга болгаш вентиляция системаларын кышкы үеде үзүктел чок ажылдарынга болурчогууру-биле белеткээрин хандырарын СЭКП Кызыл хооркомунга, райкомнарынга, «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелиниге, ведомстволарга болгаш хоорайкүүскомнарга дааскан. Чүртталга бажыңнарының, бүдүрүлге болгаш хой-ниити черлериниң оран-саваларының чылыглаашкынын чорудар.

Будүрүлгелерни, организацияларны, чүрттакчы чонну одаар чүүл-биле үзүктел чок хандырарын, оларны одаар чүүл эргелелиниң складтарынга чечиир-биле эккел алырын хандырар. Одаар чүүлү, энергияны, нефть продуктуларны камнаарының немелде хемчеглериң боттандырар, оларны көп ажылдаарынга шыңгыы контрольду тургузар.

Чүртталга-коммунал ажыл-агый министерствозу, Тыва электри четкилери, Энергия саварылгазының тыва салбыры, «Тыва кобальт», «Тыва даг-дүгү» комбинаттар хереглекчилерни электри болгаш чылыг энергиялары-биле хандырарынын идегелдинин белилер хемчеглерни алыр, энергияны, одаар чүүлү камнаар талазы-биле даалгаларны хереглекчилериң канчаар күүселдин турарынга контрольду күштелдирер.

Тыва транспорт эргелели, Сельхозтехниканың күркомитеди, Кодээ ажыл-агый, чүртталга-коммунал ажыл-агый министерстволары Одаар чүүл үлетпүрүнүң эргелели 1979 чылдың декабрьда болгаш 1980 чылдың бирги кварталында одаар чүүл сөөртүрүнүң даалгаларын күүселири-биле немелде хемчеглерни алыр.

Одаар чүүлү, электри болгаш чылыг энергиялары, нефть продуктуларны чарыгдап турарынга контрольду күштелдирерни республиканың Улусчу контроль комителинге, энергия болгаш одаар чүүл чарыгдалларынга камналгалар чедип алган коллективтерниң дуржулгазын чырыдарын, ажыр чарыгдакчыларны чидин-биле шүүмчүлээрин Телевидение болгаш радиоламчыдылга комителинге, солунар редакцияларынга дагып турар.

БАРНАУЛДУҢ ЧАА ТУДУГЛАРЫ

Сибирьниң индустриалдыг улуг топтериниң бирээзи болур Барнаул хоорай удавас бодунуң 250 чылын демдеглээр. Амгы үеним Барнаулу болза чаа тудугларның хоорайы-дыр. Бир шагда куруг хову турган черде хөй чүртталга бажыңнары туттунган. Ында хоорайның чүрттакчы чонунуң үштүн ийи кезээ 400 мүн кижи чаа бажыңнарже көжүп кирген.

Революция мурнундагы Барнаулга турган бүтүү чүртталга бажыңнарының санынга чаагайжыттындыр туттунган бажыңнарны хоорайның чүрттакчылары чыл бүрүүнде ап турар. Онгу беш чылда коммунал ажыл-агыйын хөгжүдеринге, чүртталга бажыңнарын, чырыышкынның болгаш кадык камгалалының бажыңнарын тударынга 500 миллион хире рубльди үндүрер.

ЧУРУКТА: Барнаулдун чаа чүртталга бажыңнары.

В. САДЧИКОВТУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

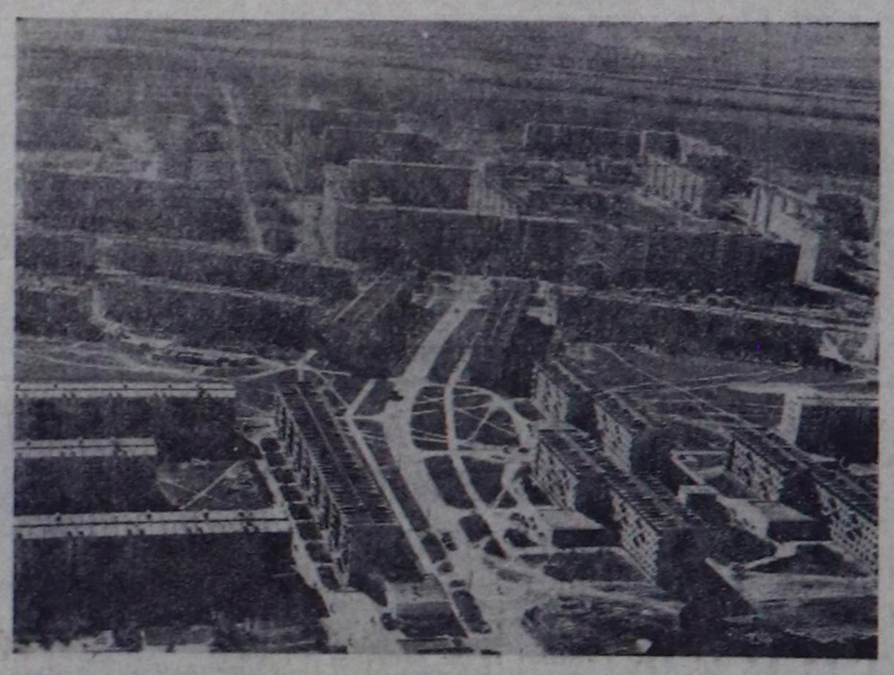

КӨРГҮЗҮҮГЛЕР

БАГАЙ ЭВЕС

Мөңгүн-Тайга районнуң совхозтарының ажылчыннары, малчыннары бо чылдың эрткен айларында чамдык эки көргүзүглерни чедип алган.

Совхозтар он айлар дүргүзүнде ниитиниң малының баш санын өстүрүрүниң чыл планын: мыйыстыг бода малдың 99,7 хуу, хойнуун—101, ешкунүүн—101,7, чылгы малдың—109,7 хуу күүсеткен. «Мөгөн-Бүрен» совхоз мал бажын өстүрүрүниң чыл планын ажыр боттандырган. Бо совхоз күрүнеге эзт садарының чыл планын 104,6 хуу күүсеткен.

Амгы үеде өдөө ишчилер мал ыштаглаашкынын организастыг чорудуп турар. Хойжулар аразында малбарган социалистиг чарышка «Мөгөн-Бүрен» совхозтуң бирги хойжу бригадазы тиилекчи болуп үнген. Ол-ла совхозтуң ийиги хойжу бригадазы, «Малчын» совхозтуң Каргыла бирги хойжу бригадазы эки көргүзүүнү чедип алганнар.

19 хойжу төрүүр чүс хойдан-на 85-тен 100 чедир хураганы менди камгалап алганнар. Оларга «Мөгөн-Бүрен» совхозтан Хертек Десли, Намы Мөңгүн-оол, Намзын Маадыр-оол, «Малчын» совхозтан Биче-оол Мочак-оол, Чыпсын Борбай-оол, Петр Довукай болгаш оон-даа өскелер хамааржыр.

Сарлык болгаш чылгы кадарчыларындан чеди малчын бызааларны, кулуннарны менди камгалап алган. Районнуң хоочун малчыны, Ленин орденниң эдиленчизи Михаил Чылымчапович Кяже сарлыкчыларның аразында малбарган чарышка бирги черни алган. Онгу беш чылдың дөртү чылының даалгаларын долдур болгаш ажыр күүседир дээш райониуң малчыкнары бо хүннерде шудургу ажылдап турарлар.

Д. КУУЛАР.

Малчынның ажыл-херээ

ААС-КЕЖИКТИГ САЛГАКЧЫЛАР

Хөй ажы-төлдү азырап өстүрбүүшаан, ниитиниң херээнге улуг-хуузун киирип, ак сеткилдиг, кызымак ажылдап чоруур ие-херээженнер республиканың хоорай, суурларында, совхозтарында кайы хөй. Бо удаада «Алдан-Маадыр» совхозта малчын Докал Монгушту номчукчуларга таныштырып, оон ажыл-амыдыралын, ажы-төлүүнүң дугайын кысказы-биле бижиир бодадым.

Докал Дажы-Доржуевна он уругну азырап өстүрүп, кижизиткен. Анда алды чыл бурунгаар Маадыр-иениң сылдызын болгаш Маадыр-ие деп хүндүлүг атты тывыскан. Партия, чазак бүгү-ле түвени не-чаштарның эрге-ажыынга бараалгадып, хөй уруглуг өгбүлелерге деткимче-дузаны доктаамал көргүзүп турарынга Докал Дажы-Доржуевна өөрүп четтиргенин илередип, ниитиниң херээнге улуг-хуузун киирип, ак сеткилдиг, кызымак ажылдап чоруур.

Монгуштарның уругларының эң улуу Чечек—Алдан-Маадыр школазында башкы, Михаил — шериг албанындан халажып келгеш, Чадаана хоорайда иштики херектер органында ажылдап турар. Галина — пединституттуң сөөлгү курузунда, Рая—эмчи училишезинде, Анатолий—шериг албан-хүлээлгезин эрттирип турар, а оон өскелери шупту школада чурум-сагылгалыг, эки өөренип турарлар.

Докалдың адазы Дажы-Доржунуң кырган-ачазы Сарыылдыг деп кижи алдан-маадырларның өөрү дээрзин ол черниң кырганнары болгаш ында Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Дажы-Намчал Чыртай-оолович Ооржак чугаалаар болду. Ынчангаш Докал Дажы-Доржуевна, оон уруглары-даа алдан-маадырларның өзулуг-ла салгахчылары. Ада-өгбелериниң хосталга дээш демисежин чораан күзели Улуг Октябрьның ачызында боттанган. Салгакчылар аас-кежиктиг совет амыдралдың ачызында күзээнин чедип ап, эртем-билигли, аас-кежиктиг чүрттан, ажылдап чорууулар-дыр.

Он уругну азырап кижизидери ындыг-ла амыр эвес дээрзи билдингир. Ынчалзадаа Докал Монгуш чүгле уругларын дорукторуп кижизидери-биле кызыгаарланмайн, ниитиниң ажылынга үлүүн киирип, мал малдан чоруур. Оон алазы Дажы-Доржу ол черге колхоз, совхоз тургустунарындан эгелээш-ле малчыннап ажылдаан. Ам ол 70 хар ашкан, пенсияда. Ынчангаш Докалды база мызыгыр салгаан малчын диде частыр-ыг чок. Ол өөнүң эзэн Бүкүү Эрелчинович-биле ниитиниң малын хорамча чокка ажаал, хайгаараар дээш кызымак ажылдап келгеннер. Ынанзыя сөөлгү чылдарда эки көргүзүүнү чедип алганнар. Ийи чыл бурунгаар төрүүр 100 хойдан 99 хураганы камгалап алгаш, телевизор-биле шаннадып, социалистиг чарыштың тиилекчизи хөрек демдеэн алган. А 1978 чылда база-ла багай эвес көргүзүүлүг болуп, мурнакчы малчынларның одуруунга киргеш, эзер-биле шаннаткан.

Монгуштарның коданында төрүүр 328 хой бар. Бо чайын Манчүректиң Курттаг-Адырга чайлаан. Хойнун семиртилгези эки. Олар кыштаглаашкынга частан эгелеп-ле ыяк белеткенир чаңчылдыглар. Ам Хараар-Тейде кыштап турар. Бүкүү Эрелчиновичи Кудук деп черге турган ийи өрээл бажынны кыштагда көжүрүп туткаш, боттары малгаштап, чүгайлап, будаан. Бо чылын 15 тонна сиген белеткээр турган, 26 тоннаны, өдекти 10 тоннаны орнуунга 15 тоннаны белеткээн.

— Бо чылын сигенниң үнүжү эки болган. Мал чеми четчиир-биле белеткеттинген. Ам малды хүр кыш ажырары үчүн малчын кижиден хамааржыр. Мал чемин хумагалыг чарыгдап, эки кызымакай болурундан малдың күшденгели-даа, төл-дөзү-даа улуг-биле хамаржыр— деп, Бүкүү Эрелчинович чугаалап одурар. Оон чугаазы чөптүг. Ол-ла сорулга ам чаш төлду бүрүн камгалап, малды хүр кыш ажырары болур.

Г. БАДЫ-САГААН,
«Шынын» тускай корр.

ХҮНДҮТКЕЛДИГ

Борис Белекович Куулар шериг албанындан төрээн суурду Торгалыгга чедип келгениниң бээр үш чылдың нуурду боон турар. Аныяк комсомолчу бо үеним иштинде чолаачылап ажылдавышаан, совхозта комсомол комитединиң кежигүнү база улусчу контролёр хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип, макталдыг ажылдап келген. Оон башкарганы ГАЗ-53 маркалыг суг сөөртүр машинازын «Торгалыг» совхозтуң Чоза, Кош-Терек деп черлерде 21 хойжу коданнарда быжыглаан. Моон мурнунда чылдарда ол девискээрниң малчыннарының суг-биле хандырылгазы багай, хойжуларның негелдези улуг турган. Ам ындыг эвес. Суг сөөртүлгези үзүктелбес апарган. Хойжу суму Советиниң депутады Виктор Билчээней мынча дээн: «Бистиң малчыннарга комсомолчу чолаачы Борис Кууларны быжыглаан соонда суг-биле хандырылга экижээн. Ол сугну досказарга дүне-даа кээп, долдур кудуп каар кижи. Кызымаи оол-дур, малчыннарның мурнундан өөрүп четтириишкинивисти дирекция черин дамчыштыр аңда илередирин дилединис».

Чоннуң үнелелин Борис Куулар кызымак күш-ажылы-биле бадыткап чоруур.

Н. ДАМДЫН.

Өвүр район.

КАЗАХСТАН:

Хемчилерниң ҮЛҮҮ

Тудуг материалдарын сөөртүрүүнүң планын ажыр күүседишаан, Ханты-Мансийск, Тобольск болгаш Чөөн Сибириниң өске-даа хоорайларының нефть, газ ажылчыннарының чүс-чүс өг-булелериниң чаа чүртталга бажыңнарын хуусаазындан эрте алырына Казахстанның хемчилери улуг үлүг-хуунну киирип турар.

Нефтилиг крайның тудугжуларына 410 мүн тонна элезинсай холумаан чедиргеи. Анаа Устүү-Иртыш пароходствозуның аар чүк сөөртүр состары идепкейлиг киришкен. Курлаг чүк сөөртүр бир теплоходка немей баржаларны көжүп турар. Ынчангаш оларны сөөртүп турар чүүсүнүң хемчээли будун чартык катап хөй болуп турар.

НЕМЕЛДЕ ХЕМЧЕГЛЕР

Мал ажылының продуктуларын будүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле чыл планнарын күүседир дээш бүгү-ле аргаларны болгаш курлавырларны ажыглаар хемчеглерни Чөөн-Хемчиктиң малчыннары ап турарлар.

«Искра» совхозтуң саанчылары немелде хүлээлге-биле кады 400 тонна сүттү бо чылын күрүнеге садар турган, 430 тонна чедирип, планын 107,7 хуу күүсеткен, районнуң ажыл-агыйларының аразында чарыштың бирги черинде чоруп орар. Оон дараазында «Алдан-Маадыр» совхозтуң малчыннары чоруп, ноябрьның 15-ке чедир күрүнеге 403 тонна сүттү саткаш, чыл планын 100,9 хуу күүсеткен. СЭКП-ниң XXII съездиэи, Карл Маркс аттыг совхозтар күрүнеге сүт садар планын 80 хуу безин чедирбээн.

Күрүнеге эзт садар онаалданы Чөөн-Хемчик район ноябрь 15-ке чедир 76,2 хуу күүсеткен. Үчүгле «Хендергей» совхоз күрүне-биле үзе саначкан, өскелери онаалдазын күүседип шыдаваан.

План — хоойлу болгай. Ону ыяап-ла күүседир бүгү-ле хемчеглерни чылдың арткан үеэзинде алырын СЭКП райкомунуң бюрозунга шыңгыы чугаалаткан.

Ноябрь 16-га чедир районнуң совхозтары күрүнеге сүт садар чыл планын 91,7 хуу күүсеткен. Ынчаарга чыл төнчүзүнге чедир арткан сүттү саткаш, пландан ажыр 150 тонна сүттү күрүнеге бээр деп шиитпирин бюро үндүрген.

ЧУРУМ ЧУДАР

Чадаана хоорайның эмнелге поликлиниказының аарыг кижилер хүлээп ап турар талазы-биле каш чыл улай турып келген четпестерин бо хүннерге чедир элип ап шыдаваан. Үк ажылды экижидер дугайында аарыг кижилерниң хомудал, негелдеринге хамаарышкан албан черлериниг каш удаа чугаалажып келгеш-даа, чогуур түүнелдер үнүүрбээн.

Мен бо чылдың октябрьниң 22-де баштай-ла аарыг кижилер бүрүткээр черге бардым. Кайы кудумчуда чүрттап турымны айтыргаш, дүүш соонда келиңер деп кагды. Ол-ла бүрүткедип, эзлчег манап турумда ажыл шагы төнген. Ол аразында байдалым дыка аартап келген. Эмдеи сыкыртып ал деп сүмеледи. Ол черге чеде бээримге, ажыл шагы төнген деп мындыг. Моон алгаш көөрге, хенертен аараан кижилерни дүрген хүлээп алырының орнунга кудумчу барымдаалаан карточка бижип, эзлчег манадырга аарыг улам бергелээр-дир. Эзлчег манап турда чамдык күш-шыдалдыг, таныш-көрүш кижилер чаа таварын кире бээр, эмчилер ону эскербес болгулаар.

Ажыл шагы барымдаалавас чоруктар чаңчыл болган. Карточка алыр черде аныяк уруглар бар. Олар чогуур шагында келбес, үжен минутадан бир шакка чедир озалдап кээр. Оон ангыда эмчилер база боттарының ажылдаза чогуур шагында келбес, бир шак ажыр манап орда, ам кестүп келир. Оон дүүш соонда ажыл шагы төнмээнде-ле, эрте чоруй баарлар. Бо чорук эзлчегле одурар аарыг кижилерге дыка халаатчыг болур. Чамдык кабинеттерде эмчилерниң ажылдаар шактары тодаргай билдинмес.

Эмнелге черинге аарыг кижилер улуг күзел-биле бодунуң аарын эмнедип алырыбиле келир. Эзлчегге олура хүлээш, эмчиге-даа кирип шыдаваан базарга, дыка хомудаачыг.

Чадаана хоорай эмнелгезиниң көл эмчизи болгаш эмнелгеге хамаарышкан албан черлери поликлиниканың ажылында четпестерин чайладыры чугула.

Ш. ДУВЕНДЕЙ.

ТУДУГ ЭГЕЛЕЭН

УКРАИН ССР. Ильичевскиниң далай портунда ро-ро хевириниң судноларын чүдүрер болгаш чүүгүн дүжүрериниң улуг комплекизин тудуп эгелээн. Амгы үениң автоматчыттынган эң чаа судноларын автотехниканы сөөртүрүнге ажыглаар. Маңаа судно доктаар ханы суглуг, узуну 370 метр черни, чиик автомобильдер турар черни, администрациянның албан черлерин тудар. Одессаның «Черноморгидростроой» трестиң 455 дугаар тудуг эргелелиниң гидротудугжулары ону 1980 чылда ажыглалга киирерни шиитпирлээнер.

ЧУРУКТА: Ильичевскиниң далай портунда ро-ро хевириниң судноларын чүдүрер болгаш чүүгүн дүжүрер талазыбиле ханы суглуг судно доктаар черниң тудуу.

И. ПАВЛЕНКОНУҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

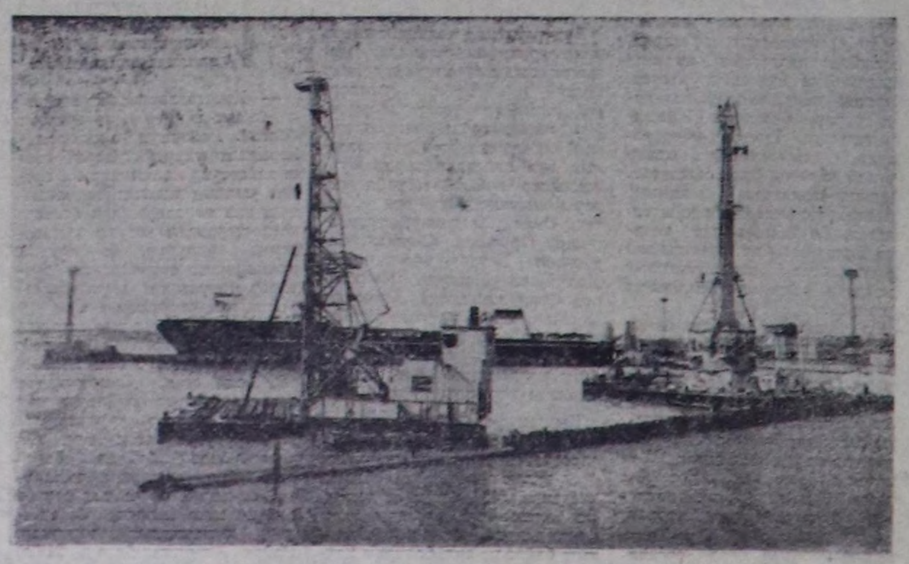

БУРУНГААРЛА-ЛА, КОМСОМОЛЧУ САЛГАЛ

ВЛКСМ-ниң XXII хоорай конференциязындан

СӨКП өбкомунуң Политиктиг чырыдыышкын бажыңынга эрткен пятнишала чалыы назын тергиидээн турган. Ол дээрге найысылалдың XXII комсомол конференциязының делегаттары-дыр. Оларныл аразында хоорайның бүдүрүлгелериниң, тудуг, транспорт, салыг, амыдырал хандырылга организацияларының эң эки аныяк мурнакчылары, ужудукчулар, башкылар, эмчилер, артистер, эртемниң болгаш культураның аныяк ажылдакчылары, шериг гаризонунуң дайынчылары, тергиин өөредилгелиг студентилер болгаш сургуулдар, өөреникчилер дээш кымны чок дээр! Оон ангыда партияның, комсомолдуң хоочунары база анаа келген.

СЭКП-ниң XXV съездизиниң болгаш ВЛКСМ-ниң XVIII съездизиниң шиитпирлерин боттандырар талазы-биле ВЛКСМ хооркомунуң өчүдүүнү болгаш аныяктарның коммунистиг кижизидилгезин улам ынай күштелдирер сорулгаларның дугайында айтырыгны конференцияга чугаалашкан. Бо талазы-биле илеткелди кылган ВЛКСМ Кызыл хооркомунуң бирги секретары **К. Д. Сангы-Бадра:**

— Хоочун эштери-биле кады хоорайның комсомолчулары болгаш аныяктары улус ажыл-агыйының бүгү алырларында күжениишкиниг ажылдап турар — деп чугаалаан, партия хооркомунуң болгаш ВЛКСМ өбкомунуң удуртулгазы-биле отчёттуг үеде комсомолдуң чорутқан хөй талалыг ажыл-херектериге тодаргай доктааган.

Амгы үеде найысылалдың янитилел бүдүрүлгезинде бүгү ажылдан турарларның кезик хирези комсомолчу назылыг кижилер. Бо чылдың үшкү кварталында найысылалдың үлетүүрү продукция сайгарар планын 101,3 хуу күүсеткен. Кол фондуларны ажылалга киирери чылдың ол үезинге дениээрге бо чылдың эгезинден бээр бүдүн чартык катап өскен. Транспортка чүүк сөөртүлгезиниң хемчээли элээн өскен. Амыдырал хандырылга бүдүрүлгелериниң ажылы экижиттигген. Найысылалдың ажылчы чоннарының күш-ажылчы ол үеле-хереезинге комсомолчуларның киирип турар үлүү, ролю аажок улуг.

«Юбилейлиг беш чылды — Ильичиниң юбилейинде доозар!» база Ульяновск хоорайда Ленинчи мемориалга СЭКП ТК-ның тураскаалдыг Кызыл тугунуң чаныңга чурукка тыртырар эрге дээш чарыш аныяк өскеннер ортузунга улам калбарган. Амгы үеде найысылалда комсомолчу-аныяктарның 55 коллективи, 13 муң ажыг оолдар болгаш кыстар чарышта киржип турар. Онгу бет чылда боттарының хүүда планныг даалгаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин аныяк ажыл-ишчилериниң хөй-нуруузу чедишкиниг күүседип турар, а олардан 47 кижи беш чылды күүсеткени рапорттаан.

Найысылалда патриоттуг эгелээшкиннерни кылгаш, сөгдээн сөстү ажыл-херек-биле бызыглан турар комсомолчуларның, ажылчы аныяктарның чазагай херектериниң дугайын илеткелчи болгаш санал берген делегаттар: **Людмила Бөлзен** (дааранылга фабриказында даараныкчы), **Екатерина Сарыглар** (48-ки тудуг эргелелинде комсомол организациязының секретары) чижектер-биле көргүскен. Ыланғыя дааранылга комбинадында 14 комсомолчу кыстар беш чылдың ийи чартык чылдарын ВЛКСМ-ниң XVIII съездизиниң ажыттынар хүнүнде, а оон үш чылдарының даалгаларын комсомолдуң 60 чылында доозар деп хүлээлгени алгаш, сөзүн алдарлыбыле тудуп шылаанар. Ынчаарга ВЛКСМ-ниң 61 чыл оюнда 14 аныяк даараныкчы кыстар хүүда беш чыл планын доозупканнар.

№ 2 АТБ-де, үлетүүр болгаш аъш-чем садыында, типографияда болгаш өске-даа коллективтерде комсомолчу-аныяктар коллективтери аныяк кижилерниң профессионалдыг болгаш мөзү-шынар талазы-биле өзүлдезиниң школазы боон, чаа-чаа чедишкиннерни чедип ап турар. Оон-биле чергелештир илеткелден болгаш саналдардан алырга, комсомолчу-аныяктар коллективтериниң ажылында четпестер база планныг даалгалар күүсеткес аныяк бүдүрүлгелилер ам-даа хөй. № 3 АТБ-де, чамдык албан организацияларының автобаазаларында, столоваялар болгаш ресторанар трезиниде болгаш өске-даа бүдүрүлгелерде комсомолчу-аныяктар коллективтери амыдыраа чедир тургустунмаан.

«Хожудап турарлар чок ажылдаар» деп ростовчуларның эгелээшкинин калбартыр дугайында чугаалар хөй. Ынчалзажок оны ажыл-херек-биле бадыткаар талазы-биле ажыл кошкак. Комсомолчу-аныяктарның 55 коллективтериниң 8-и планын күүсеткеннер. Хөй-хөй аныяк ажылчыннар план-даалгаларны күүсетпейн келген, прогулдаар база ажыл шагы үзер, шынары багай продукция үндүрер чоруктар ам-даа хөй.

Марксизм-ленинчи теорияны доктаамал хандыр шиңгээн алырының, аныяк өскеннерниң коммунистиг кижизидилгезиниң болгаш ниити эртем-билиин бедидериниң дугайында айтырыглар конференцияга кол черни эллээн. «Идеологтуг, политика - кижизидилгелиг ажылды улам ынай экижидер дугайында» СӨКП ТК-ның доктаалынга дүүштүр парторганизацияларның удуртулгазы-биле ВЛКСМ комитеттериниң ажылы ханы уткашынарлыг апарган. Амгы үеде хоорайда ажылдап турар аныяктарның хөй нуруузу политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгениң янзы-бүрү хевирлериниде хаара туттунган.

Ынчалзажок комсомол чырыдыышкының организастаарда бүү барымдаалаар, аныяктарның янзы-бүрү кезектериниң эртем-билиин, профессионал мергежилин сайгарып көрбес чоруктар ам-даа бар. Эрткен чылын тургустунган комсомолдуң 45 политбөлүмнериниң үүгле 36-зы кичээлдерин доосхан. ВЛКСМ хооркомунуң лекторлар бөлүүнүң ажылы кошкак, оон секретарлары, комсомолчу актив аныяктарга лекция, беседаларны ховар кылып турарын конференцияга чидии-биле шүүгүмчүлээн.

Черле ынчангаш хоорайда аныяк өскеннер ортузунда мөзү-шынар кижизидилгезиниң кошкаанган оларның чамдыктары хөй-ниитинин корум-чурумун үрээр, арагалаар, хулганнаар, оон кедерезе кем-херек үүлгедир чоруктар ам-даа дүвүрээзиннг бооп артышаан. Делегаттар аныяк геолог **Александр Корж**, артист **Ондар Чылгычы**, «Тыва коммунэнергияда» инженер **Алексей Губарев**, пассажирлер АТБ-зинде чолаачы **Сергей Мячин** болгаш өскелер-даа аныяктарның тус-тузу-биле идей-кижизидилгелиг ажылды улам экижидериниң чугулазынче онза кичээнгейни угландырганнар. Оон-биле кады интернационалчы, шериг-патриотчу кижизидилгеиин база спортчу ажылдың дугайында айтырыгларга холбаштыр конференцияга тодаргай, ханы уткалыг чугаалар болгулаан.

Илеткелден болгаш делегаттар көдээ ажыл-агый техникумунда, Кызылдың педагогика институдунда ВЛКСМ комитеттериниң секретарылары: **Наталья Горбунова, Мая Ондар**, № 4 профтехучилищениң сургуулу **Виктор Капустин**, № 4 школаның өөреникчизи **Вера Скосырова** оларның саналдарынан алырга, ВЛКСМ хооркому болгаш дээди, ортумак өөредилге черлериниде база школаларда комсомол комитеттери студент, сургуул аныяктар-биле, пионерлер база школачылар-биле ажылды амдаа үениң негелдезиниче чедир тургуспааны илдеп...

Нинтизи-биле найысылалдың комсомол организациязы кандыг-даа ажыл-херекти чорударыңа партия организацияларының дайынчы дузалакчызы болгаш курлавыр күүү бооп келген болгаш болуп артар-даа. Ынчалзажок ВЛКСМ хооркомунуң болгаш эге организацияларының ажылының стилин болгаш арга-методун улам сайзырангайжылары, аныяктар ортузунга коммунистиг, ылаңгыя мөзүшынар кижизидилгезиниң талазы-биле ажылды моон соңгаар-даа улам күштелдирери эргежок чугула дээрзин конференция көргүскен.

СЭКП Кызыл хооркомунуң бирги секретары **А. И. Пожидаев**, ВЛКСМ өбкомунуң бирги секретары **Г. С.-М. Иргит** конференцияга киржип, үүне чугаалааннар.

* * *

Конференциядан чаа соңгуткан ВЛКСМ Кызыл хооркомунуң баштайгы организастыг пленумунда хооркомунуң бирги секретарынга **К. Д. Сангы-Бадраны** соңгаан.

С. ШОЙГУ.

ҮШ ДИПТЕРНИ ЭРГИЛДИР

50 чыл бурунгаар совет ужудукчулар «Советтер чуртуң» АНТ-4 самолёт-биле делегейге эн-не баштай Москва—Ыраккы Чөөн чүк—Оожум океан—Американың Каттышкан Штаттары чедир ужудуп эрткеннер. ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйының Күрүне архивиниң фондуларындан ол маадырлыг ужудуушкунуң эрткенин хайгаарап турганының дугайында документилерни дилеп тыпкан.

1929 чылдың август 23-түн-дан хаяазында найысылалдың төп аэродромундан самолет (ам ол черде Хамаалы ужар күүл министерствозунуң бажыңы турар) Чөөн чүкче углаап, ужуп үнүпкен. Экипаждың составынга С. А. Шестаков (корабльдиң командири), Ф. Е. Болотов (командирниң дузалакчызы), Б. В. Стерлигов (аэронавигатор), Д. В. Фуфаев (бортмеханик) кирген. Москвадан Нью-Йорк чедир олар 20 муң ажыг километрни ужуп эртер ужурлуг турган.

Эртер оруктуң бирги кезиниге Хабаровскиге чедир безин самолёт агаарга 45 шакта чоруп келген. Бир шакта ортумаа-биле 150 километрни эртип чораан. Амгы үеде дүрген ужудар самолёттарга бодаарга, ол дээрге «языты-мелегей» деп союп кылаштаар дириг амыдан-биле дөмей-дир-ийин. Ол үеде бистиң чуртуң хамаалы ужар күүү чүгле «чаш» чылдарында ажылдап, хөрлиишкиниң эгезинге турганы ол...

Экипаж хөй-хөй бергелерге таварышкан. Документилериниң бирээзинде мынчаар чугаалап турар: «Байкал кыры-биле ужуп бар чорда самолётка агаарның байдалы онза берге болган, ол бергелерни «Советтер чуртуң» шылаамыккайы-биле ажып эрткен».

Хабаровскиге чеде бергенде, самолётту чүгле черге хонуптар эвес, а далайга база хонуп болур кылдыр таарыштыр эде дерип каан. Оон соонда АНТ-4 далайга база хонар апарган. ССРЭ-ниң революстуг Шериг Чөвүлелиниң даргазының оралакчызы И. С. Уншлихт сентябрь 12-де Садыгның улус комиссариадынга, Совет садыг флодунга болгаш УТКА-ның Шериг-Далай Күштериниң начальнигинге телефонограммазынга мынча дээн: «Советтер чуртуң» деп самолёт Хабаровскиден Амурда Николаевскиже ужуп чорупкан. Даарта дан хаяазында Анчы далайны кежилдир Петропавловскиже ужудуп эгелээр, оон соонда Алеут ортулуктарын кежилдир ужудар апаар. Анчы далайда, Камчатканың эриктериниде сидериңиң эргенерде бүгү суднолар радио азы телеграф дамчыштыр «Советтер чуртуң» самолёт-биле бөгүн-не дүрген харылзааны тударын, эргежок чүгула апарган таварылгада бүгү таланың дузаазын көргүзериң дидеп тур бис».

Телеграмманы чогуур өйүнде чоруткан болган. Анчы далайга, Оожум океанга, Камчаткага болгаш Алеут ортулуктарының шуптузунга агаарның байдалы онза берге болган. Ол участокка ужудукчулар хөй-хөй бергелерни ажып эртер ужурга таварышкан. Анаа олар далай шүүрганынга, аажок сыгыр чайыккка, харлыг чаашкынга, күштүг хатка хөй удаа таваржып турган. Бойдустың коргунчуг халавы турза-даа, экипаж өөр эрес-маадырлыы-биле тиилеп турганының дугайын самолёттың портундан дүрген ужурдуп турган телеграммалар херечилеп турар. Анчы далайның кырында чорда, шүүрганныг далай чалгыы самолёттуң чээрген дег октагылап турганы онза берге болган. Сентябрь 21-де Берингов өдүгү кежир ужа бергенде Шестаков Москваже мынчаар дамчыткан: «Ye-чада бүрүзүн эрткеш-ле радиаторну каннап ап чор бис...»

Неделя эрткен соонда самолёт Алясканың эриктериниде сугларга барып хонупкан, анаа үр эвес доктаагаш, Американың барыын талазында эриктериниде Сиэтлге чедер турган. Ынчалзажок экипаж самолёттуң солагай талакы мотору үрели бээрге, планда көрдүүмээн черде — Долл ортулукка оны хондурукан. Болган таварылганы дыңнадыры-биле Шестаков биле Стерлигов чоогунда суурже хемелиг чорупканнар. Элээн каш хонганда ужудукчулар самолёттуң үрелген черин септеп эгелээн. Шестаков мынчаар дыңнаткан. «Өлчастыг, хаттыгда безин дуң, хүн чок ажылдап тур бис. «Бистин ужудуушкунувуска дуза көргүзер дээш хайныышкынныг ажылдашкан американнарга өөрүп четтирдиис. Кадыкшылыыс байдалы эки».

Сиэтлге чедип келгенин Шестаков дыңнаткан. «Советтер чуртуң» деп самолёт хоорайга чоокшулап кел чорда Американың Каттышкан Штаттарының далай ужар күүлүнүң отрядының хүндүлүг эскорту уткуп келген. Вашингтон штаттың губернатору база хоорайның тергиидекчизи ужудукчуларга байыр чедирген. Маадырлыг экипажты көөрү-биле хоорайның чурттакчылары үглеп-ле келген.

Сан-Франциского совет ужудукчуларны база-ла мынчаар уткаан. Самолёттуң анаа келген кижилер чечектер-биле шуут-ла шуглапкан. Маадырларга алдар болдуруп, анаа автомашиналарның парадын эрттирген. Совет ужудукчуларга алдар болдурган шайлалгага хоорайның тергиидекчизи мынча дээн: «Совет самолёттуң Америкада келгени ийи күрүнеиин аразынга найыралдыг харылзааны тургузарынга идигни бээр».

Оон соонда Чикагога баарга, эрес-дидим экипажка мунмун ажылчыннар байыр чедирген. «Интернационал» күчүлүү-биле чаңгыланып үнген, уткуп келген кижилер өөгүр кызыл туктарны кинскиди тудуп чораннар.

Американың автомобиль найысылалы Детройт хоорайга оон соонда чеде бергеннер. Ол хүн оон ажылчыннары Совет Эвилели тракторлар садып алырынга бээри-биле беш муң ажыг долларны чыгганнар.

«Советтер чуртунуң» маршруту ноябрь 1-де доозулган, америк ийи самолётка үдедип алгаш, ол Нью-Порктуң кырынга ужудуп келгеннер. Агаарга 137 шакта экипаж 21 муң ажыг километр хемчээлдиг орукту эрткеп. Нью-Йорктан 20 миль хире черде аэропортка 20 муң ажыг кижи чылып келген. Оларны полиция доктаадып шыдаваан. Диммиттиг адыш часкаашкынары революсчу ырлар-биле улажып-ла турган. Хегжум «Интернационалды» база тускай өөренип алганы «Буденныйның марыжын» чиртилеп-дир ойнап турган.

«Нью-Йорк ивниг пост» солуп ноябрь 6-да мынчаар бижээн: «Советтер чуртуң» деп самолёттуң ужудуушкуну бүгү ниити хүлээп көрген, кайгамчык чедишкин-дир... Ол ужудуушкун ужар күүлүн өндүр улуг чедишкининге төлептиг черни эллээр».

Американың ажылчы чоннары совет ужудукчуларга алдар болдуруп Нью-Йоркка тураскаалдыг самбыраны турган. Төп аэропорттуң бажыңнарының бирээзинге ол самбыра амдыгаа чедир кадагалаттынып арткан. Маска биле кадыырны, маадырларның аттарын ында хүлер-биле сиилип турган бижип каан. Совет Эвилелинде ажылчын акы-дүңмаларга америк ажылчыңдарның чагаазының сөзүн база ол-ла самбырада киргеп. Чагааны: «Делегейниң ажылчын аңгызының найыралын болгаш эп-сеткил каттыштырылгазын илергейлеп тур бис»— деп сөстер-биле эгелээн.

...Чоокта чаа ол ужудуушкуннуң киржикчилериниң характеристиказын көргүскен документилер тывылган. Мурнунда металлист-ажылчын чораан Семен Александрович Шестаков 22 харлыг турган, ужар күүлге киргеп. 1927 чылда Москва—Токио—Москва аразынга ужуткан агаар кораблиниң командири болган. Ынчан ол алдарлыг ужудукчу деп атты алган, Күш-ажылдың Кызыл Тук ордени-биле шаннаткан. Ада-чурттуң Улуг дайынынның төнчүзүнде Шестаков Германияның девискээринге шүүргедекчи самолёдубиле тулчуушкунга киржип турган, мөчээн.

Экипаждың киржикчилериниң эң улуу—Болотов 1920 чылдан бээр далай ужудукчузу чораан. Ол үеге чедир даладжы болуп, суг аданга чоруур хемеге эжиндирип чораан. Оон чуртталгазының соңгу чылдарында салым-чолуңуң дугайында амдыызында чүү-даа билдинмес.

Борис Васильевич Стерлигов «тергиин аэронавигатор». Ыраккы дүнеки ужудуушкуннарга ол аажок улуг дуржулгалыг чораан. Оон соонда эртем-шинчилел институттарына ажыллаан, самолёттарга эң үнелиг приборларны чогаткан. ССРЭ-ниң Шериг-Агаар Күштериниң баштайгы кол штурманы чораан. 1971 чылда мөчээн.

Дмитрий Виссарионович Фуфаев аныяк чылдарында Агаар Флодунга киргеп. Шестаков-биле кады Москва—Токио—Москва аразынга ужудуушкунга киришкеп, ол Күш-ажылдың Кызыл Тук ордени-биле шаннаткан, онза даалманың ужар күүл отрядының механигинге ажылдап турган. 1947 чылда мөчээн.

И. РУБИН.

ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйының Төп архивиниң информация кылдызының эргелекчизи.

Бомбурзектиң судалы

СЭТА-ның КОРРЕСПОНДЕНТИЛЕРИ ДЫҢНАДЫП ТУР

СОВЕТ ИНИЦИАТИВАНЫ ДЕТКЭЭНИ

БЕРЛИН. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң тайбыңның болгаш чепсегленишкинни дүжүрериниң айтырыгларының талазы-биле Берлинге кылган саналдары бүгү делегейге политиктиг улуг ужур-дузалыг болган деп Профэвилелдериниң Бүгү-делегей Федерациязының бюрозунуң XXI сессиязы-биле холбаштыр ында чоруп турар ПБФ-тиң удуртукчу ажылдакчылары-биле ужуражышкынга ГСЧП ТК-ның Чиңгине секретары Э. Хонеккер медеглээн, Совет чаа эгелекчи саналдарны тайбыңны хандырарынга улуг чогаадыкчы салыышкын кылдыр ол үнелеп көрген болгаш олар чепсегленишкинни дүжүрер болгаш делегей чавырлышкының хандырар талазы-биле тодаргай хемчеглер дугайында дугуржуп алырынга орукту ажыдып турар деп, ол медеглээн.

Совет Эвилелиниң тайбың чаа саналдарын чер бөмбүрзээнге тайбыңны хандырарынга эң чугула ужур-дузалыг кылдыр үнелеп көрген делегейниң ажылчы чоннарынга болгаш профэвилелдериниге сессиянын хүлээп алган кыйгырымын демдеглеп, ПБФ-тиң бюрозунуң сессиязының ажылының дугайын ПБФ-тиң даргазы Ш. Гашпар Э. Хонеккерге дыңнаткан. Ол угланыышкынга бүгү чаа күжениишкиннерни социалистиг дем каттыштырылгазының чурттарының үндүрүп турарын совет эгелекчи саналдар херечилеп турар деп, ол чугаалаан.

АКШ-ТЫҢ КОМПАРТИЯЗЫНЫҢ ТК-ЗЫНЫҢ КЫЙГЫРЫЫ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Барыын Европага ядролуг «Першинг-2» ракеталарны болгаш чалгынныг ракеталарны тургузар дээн планнардан ойталаарын администрациядан шиитпирлиг-биле негээринче АКШ-тың Коммунистиг партиязының Төп Комитеди америк улусту кыйгырган. Бодунуң айыылдыг планнарын АКШ НАТО-нуң Брюсселье декабрьда болур чөвүделинге бадыладып алыр деп турар. Оон-биле холбаштыр амгы үеде эне кол сорулга болза дайынның кыпсыкчыларынга болгаш милитаристерге ойтур шавыышкынны бээри, Вашингтонуң боо-чепсектиң улам-на улуг үрегдекчи системаларын албадан турары НАТО кежигүнү күрүнелерге күчүлээшкинниң америк политиказын соксадыры болурун коммунистер медеглеп тур деп кыйгырыгда айыткан. Тайбыңны үнелеп турар бүгү американнар Барыын Европа күрүнелериниң девискээринге ортумак ыракшылдыг ядролуг ракеталарны тургузарының планнарындан кезээ-мөңгеде ойталаарын АКШ-тың чазаандан чедип алыр ужурлуг.

Ядролуг чепсектиң чаа хевирлерин тургузары Европа диптиң улустарының айыл чок чоруун улгаттырбас, а харын боо-чепсекти эндере бүдүрериниң халаптыг уржуктарлыг чаа өөскүүшкүнүнге, АКШ-тың болгаш өске күрүнелериниң материалдыг курлавырларының улам ынай улуг чарыгдалдарынга чедирер дээрзинге АКШ-тың Компартиязы шуут бүүрелдиг.

Оон-биле кады АКШ-тың Компартиязы чуртка диптер аразының шимчеңгир баазалыг балластиктиг чаа ракеталарын тургузарынче угланган чазактың планнарын шиитпирлиг-биле буруу шаап турар. Ол ракеталар дээш үндүрүг төлекчилери 30 млрд-дан эвээш эвес долларны төлээрлер.

Амгы үеде чазак ол ракеталарны АКШ-тың девискээринге тургузарының дугайында чугаалап турар, а келир үеде чазак өске чаа планнарын боттандырып чоруптас болгаш ол ракеталарны Совет Эвилелин долгандыр туруп турар даштыында АКШ-тың 2500 баазаларынга тургуспас дээрзин кымдаа магадылап шыдавас.

Ындыг политика шериг чарыгдалдарын кызырарын, делегейниң дүшкүүрлүг чоруунун чавырлышкынының политиказын ханыладырын, СБК-2 совет-америк Керээни доп-дораан күштүг болдуруп бадылаарын чедип алыр дээш демисежип турар америк улустуң хөй кезиниң эрге-ажыктарынга шуут удурланышкак деп кыйгырыгда онзалап демеглээн.

АНГЛИЯ. Бо кырган херээжен кижиниң ады биллинмес. Ынчалза-даа ол чугула эвес. Чуртуң хөй муң кырган чурттакчыларының амыдыралы ышкаш, оон бүгү чурттаалгазы амыдыраа-чурттаары дээш демисел болур.

Хензиг пенсия квартира, коммунал хандырылга өртээн төлээринге болгаш эргежок чугула продуктуларны салып алырынга арай деп-ле четчип турар.

Чуртта баран өртектери доктаамал өзүп турар. Ынчангаш пенсионнерлер кол чүүлге— аъш-чемге болгаш одалгага камналга кылыр ужурга таваржып турар.

АДН—СЭТА-ның фотозу.

АМЕРИК-ИРАН ХАРЫЛЗААЛАР

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Иранга шериг ыйыышкының көргүзер талазы-биле базымнарны Каттышкан Штаттар үргүлчүлеп турар. Ол дугайын, чижээлээрге, америк элчин черниң ажылдакчыларын судтаарының АКШ-та хүлээп алдынмазының дугайында болгаш иран студентилерге туттурганнарны хостиарыбыле шериг күжүн АКШ-тың ажыглап болурунуң дугайында Ак бажыңның медеглелин тайылбырлап тура, америк парлалга бижип турар. Иранга удур чорудуп болур хөделиишкиннерге «юридиктиг үндезинин» Вашингтон белеткеп турар.

Иранда тургустунуп келген байдалды чугаалажып көөрүбиле Ак бажыңда хүн бүрү «кризис командазы» деп адаар үүлдүн чөвүлел хуралын чорудуп турар. Бодунуң дипломаттыг болгаш шериг чөвүлекчилериниң бөлүү-биле президентиниң хоорай кыдыында турар чери Кэмп-Дэвидке ужуражышкын соонда «иран студентилерге туттурганнарның кайызынга-даа хора чедирериниң үржуктары онза шыңгыы болур» деп, Дж. Картер Иранга сагындырган. «Ол факт дугайында шын эвес болалдын кымга-даа тургустунуп келбези чүгүлаа— деп президентиниң өмүнээзинден оон төлээлекчизиниң номчазын Ак бажыңның медеглелинде айыткан.

Ноябрь 24-те Кэмп-Дэвидке президентиниң штабтар начальниктериниң комитединиң кежигүннери-биле чөвүлел хуралы болурун чарлаан. Анаа америк-иран кризисти чугаалажып көөр.

Иранга удур АКШ-тың планнап турар шериг хөделиишкиннериниң янзы-бүрү хевирлерин америк парлалга үргүлчүлеп тайылбырлап бижип турар. «Вашингтон пост» солуниун бижип турары-биле алырга, Пентагониун планнарында Иран объектилерин, иран нефтини дашкаар чулуурүп чорудуп турар Персид мугулдурунда Харг ортулуктуг авиабаазаларны бомбалаары баш удур көрдүнген.

Иранга удур шериг хөделиишкиннериниң эгелээриниң ажык кыжаныышкыннары бар үүлдү «Нью-Йорк дейли ньюс» солуп парлаа үндүрген. «АКШ-тың чазаанга быжыг туруштуг чорукту көргүзер үе келген» деп солун бижээн, «Амгы үеде согут чедирип болур черге «Китти хок» авианосец чоокшулап келирге Иранга: туттурган дипломаттарны диригге эгидерин чазак негеп тур, ынчалмас болза аятолла (өскээр чугаалаарга, аятолла Хомейни—СЭТА-ның тайылбыры) өлүрү деп телеграмманы чорудар ыканыышкын бар»—деп, оон ынай ол солун уламчылап бижээн. Бо чүс чылдың эгезинде Танжер чоогунче шериг корабльдерин чоруткаш база кыжаныглыг негелдени кылгаш, хорудаттырган америк бизнесмении күш-биле хостап алырын чедип алган АКШ-тың президентизи чораан Т. Рузвельтиниң үлегерин эдерериче чазакты «Нью-Йорк дейли ньюс» кыйгырган. Ол месилдежиишкин «улуг моңнуң политиказының» эгезин салган.

ТЕГЕРАН. (СЭТА). АКШ-тан үнүп турар шериг күжүн ажыглаарының кыжаныышкыннары Иранда шиитпирлиг удурланыышкынны болдурган. Иран улус кандыг-даа коргуудуушкуннарга алыспас деп, аңаа болган парлалга конференциязында Иранның даштыкы херектер министерствозунуң хайгааракчызы Баян Садр медеглээн. Бир эвес АКШ күштү ажыглаар болза, бистиң нацнявыс сөөлгү дайынчыга болгаш сөөлгү тыныжынга чедир тулчур деп, ол чугаалаан. Тегеранда америк дипломаттарны тудуп алганынга холбаштыр ол чоруктуң чылдагаанларын болгаш дужуттекен хаанның кылган хөй саныг үүлгедилерин Барыын чүктүң информация чеськ-херексолдериниң мырыңай айытпайн турарын ол эдеспиниң кайгаан.

Пакистанның шериг албаныг кижилериниң делегациязы-биле ужуражышкын үезинде аятолла Хомейни Иранче бир эвес боо-чепсектиг интервенцияны боттандырып чорудар болза, АКШ-тың кылыр «улуг частырыын» аңаа сагындырган болгаш «тенчүзүнге чедир удурланырынга» иранларның шиитпирлиг чоруун илереткен.

Оон-биле кады Тегеранда совет элчин черинге удур өжэзиниг хөделиишкиннерни кылырынче кыйгырган хуудустарны сөөлгү үеде нептерелип турары ТРЭ-ниң агентилериндеп боон турар деп айыткан медеглелди Хомейниниң канцеляриязы кылган. Медеглелде кол кыйгырыгларны кандыг-даа чылдагаан-биле эдерериниң болдуумазын болгаш оны кылган кижини ТРЭ-ниң агентизи деп санаарына онзалап айыткан.

Туттурган беш дипломаттарны иран студентилериниң хостааны ында билдине берген. Олар шуптузу америк хамаатылар болбайн турар. Тегеранда элчин черинин шинон ажыл-чорудулгазынга ол кижилериниң хамаарышпайн турарын чорутхан истелге балыткаан деп АКШ-тың элчин черинин бажының эзлап турар студентилериниң медеглелинде айыткан.

ЭЖЕЛЕКЧИ ПЛАННАРГА УДУР

ГАВАНА. Социалистиг Вьетнам-биле харылзааларга дүшкүүрлүг чорукту Пекин күштелдирип турар деп Куба телевиденениң тайылбырларында айыткан. Вьетнам девискээриниң элээн каш участоктарын эжелеп алгаш, кыдат эрге-чагырганар ВСР-ге удур курган черден, далайдан, агаардан чаа агрессияны кылырынга дүрген белеткеп турар.

Ол чорук америк империализмге баштаткан делегей реакциязы-биле дугуржуп алгаш, кыдат удуртулганың авантюристи гегемониси политиканы уламчылап турарының дугайын херечилеп турар.

ДУБЛИН. Кыдаттың талазындан уламчылап турар чеңгээлээшкиннер турбуже улус ажыл-агыйын катап тургузуп, бодунуң чуртунуң айыыл чок чоруун быжыглап турар социалистиг Вьетнамның маадырлыг аныяктарын деткип турар бис деп Дублинге болган Ирландияның демократтыг аныяктар шимчээшкининиң база-бир съездизиниң делегаттарының чүүлүгүнгеи резолюциязында онзалап демеглээн.

Вьетнамга болгаш Камбуччияга удур угланган пропагандисчи кампанияны Барыын чүктүң чуртары соксадыр болгаш кампучи улуска дуза көргүзери-биле социалистиг Вьетнамның чорудуп турар чогаадыкчы хемчеглерин деткинр ужурлуг деп документиде демеглээн.

КОЛОМБО. Вьетнамга удур Пекиниң чеңгээлээшкиннерин шиитпирлиг-биле буруу шаап медеглелди Шри Ланканың башкыларының национал эвилели парлап үндүрген. Тайбың болгаш чөтүг чорукту эчис сорулгаларын үнелеп турар бүгү кижилер кыдат чеңгээлээшкиннерге удурланыр ужурлуг деп медеглелде айыткан.

Амгы үеде ВСР-ге удур боо-чепсектиг дорт агрессияны Кыдаттың катаптаар деп турары илдеп. Оон-биле холбаштыр Шри Ланканың башкыларының национал эвилели кыдат удуртукчуларының өөскүдүп турары шериг калчаараашкының шиитпирлиг-биле буруу шаап турар деп документиде демеглээн. Социалистиг хамаарыштыр Вьетнамга хамаарыштыр Пекиниң удуртукчуларының хөделиишкиннери КНО-нуң Уставы-биле шуут удурланышкак болгаш гегемониси сорулгалардыг боон турар.

БОГОТА. ВСР-ге хамаарыштыр Кыдаттың катаптаар хөделиишкиннери Тайбың-ның колумбия чөвүлелиниң ында нептереткен медеглелинде кембуруулуг үүлгедир кылыр үнелеп көрген. Пекиниң чагырыкчылары агрессор чурттарның лагериче шилчип киргеп. Кыдат удуртулганың экспансионисчи чүткүүшкүннериниге удур хосталга болгаш хамаарышпас чорук деп вьетнам улустуң демисели-биле эп-сеткил каттыштырыышкының Тайбының колумбия чөвүлели илереткен. (СЭТА).

Янзы-бүрү МЕДЭЭЛЕР

ЧАА ЭМНЕРГЕ ЧИГ-ЭТ

ХАНОЙ. Ханойнуң фармацевтика болгаш фармакология эртем-шинчилел институдунуң ажылдакчылары эвлечглиг экспедициядан, эвэн келген. Чурттуң арга-арыгларында байлак эм үнүштерни олар дилеп, өөренип көргеннер. Сөөлгү чылдарның дургузунда эртемденнер 500 ажыг эм үнүштерниң хевирлерин тыпкан. Оларның хой кезиин амгы үеде тускай плантацияларда өстүрүп турар. Сөөлгү ийи чыл дургузунда институт 25 чаа эмни кылган. Оларны ам республиканың фармацевтика үлетпүрү шиңгээдип алган.

(СЭТА).

УРУГЛАР ЧЫЛЫНГА

Кызыл районнуң партия, совет органнарының, хөй-ниити организацияларының Бүгү делегейниң уруглар чылынга тураскаатканы хемчеглери амыдыралда күүсеттинип турар.

Районга уругларның боттывынгыр уран чүүл көрүүлделери, уруглар киноларының неделязы, чуруктар, школачыларның техниктиг чогаадылгазының делгелгелери эрткилээн. Уругларның дыштанылгазын болгаш хостуг шагын ажыктыг эрттиринче угланган ажылдарны чоруткан.

Школа назыны четпээн уругларның кадык-шырак, омак-хөглүг өзериңге таарымчалыг байдалдарны тургузар хемчеглерни ап турар. Баян-Колда 50 орунут уруглар садын ажыткан. Каа-Хемде, Кара-Хаакта, Элегес-Аксында школа назыны четпээн уруглар албан черлерин ийи чүс орунга алгытқан болгаш өске-даа чүүлдерни кылган.

Ю. БАЙ-КАРА.

ШЕФ БОЛГАН

Барыын-Хемчикте «Хемчик» совхозтуң ажылчыннары, тускай эртемниглери болгаш контора апарадының ажылдакчылары дыштанар хүннерде шефтерни удаа-дараа организастап турар. Оон бирээзи эрткен дыштанар хүнде болган.

«Хемчиктиг» эң ырак малчыннарының бирээзи Доңгак Содунамның аалында совхозтуң специалистери, комсомолчулар, ажылчыннар — шупту 30 хире кижи чеде берген. Оларның кылыр ажылының хемчээли улуг — үш чыл дургузунда эвэн турган кажааны септеп, чылыглап, өдээн коптарарында хөй күш негеттинери билдингир.

Шефчилер бүдүн хүн дургузунда ажылданнар. Ажыл чок кижи турбаан. Чамдыктары көржек коптарган, өскелери ону кургадыр черинге дажыглаан, үшкүлери кажааның ойбак черлерин чылыглаан.

Кежээ дүшкен. Оон-биле адаа ажыл доозулган. Малчынның хоюнуң кажаазы бүрүн белеткеттинген. Кадарчы Доңгак Содунам шефчилерге, ылаңгыя эң кызымак ажылдаан зоотехник Монгуш Бүрбүге, бригадир Сарыглар Хирлигбейге болгаш өскелерге-даа өөрүп четтиргенин илереткен.

А. ЕВРОП.

БИРЭЭНИ ДАЯЛААН

Аңчы болгаш малчын деп ат-сураа чүгле «Малчын» совхозта эвес. Мөңгүн-Тайгада сурагжаан Доспан Очуриуң кызын-даа чайындаа турар чери — Тоолайлыг. Малдың хоралыг дайзыны—бөрү эпти-ле келир. Оон-биле демиселди доктаамал чорудуп, совхозтуң малын менди камгалап турганыдан Д. Очур аңчы атка четкен.

Чоокта чаа Доспан Очур эртежик сарлыын хайгаарап чорааш, хураган сегинге таваржы берген. Ону бөрү чип каан болган. Бөрү амдыкы сегинге черле келирин малчын эндевээн.

Каш хонук иштинде хураган сегин ол хайгаарап келген. Бөрү кээрге, ону Д. Очур даялап каан.

И. ДОСПАН.

УЛУСЧУ ТЕАТРЛАР

ӨЗҮЛДЕЛИГ

Барыын-Хемчик районнуң культура бажыңнарында болгаш көдээ клубтарында улусчу театрларның, шин бөлгүмнериниң ажылы сөөлгү чылдарда элээн экижип, чаңгыс болгаш хөй көргүзүглерлиг шиилерни белеткеп, чонга баразлгадып турар апарган. Ылаңгыя бо ажыл Кызыл-Мажалыктың болгаш Эрги-Барлыктың культура бажыңнарында бедик деңнелде тургустунган. Ында улусчу театрлар боттарының белеткеп алган шиилери-биле чүгле район иштинге эвес, райондан дашкаар черлерге көргүзүп, көрүкчүлериниң бедик үнелелин алган.

Районнуң улусчу театрларының болгаш шин бөлгүмнериниң көргүзүглерин Кызыл-Мажалыктың Культура бажыңына организастап эрттирген. Шин көрүлдезинің кол темалары Тываның Совет Эвилелинге каттышканындан бээр 35 чылы болгаш Делегейниң уруглар чылынга тураскаттынган. Көрүлдеге ийи улусчу театр болгаш шин бөлгүмнериниң дөрт коллективи киришкен. Бо чылын Эрги-Барлык биле Кызыл-Мажалыктың культура бажыңнарынга бичии уругларың шин бөлгүмнерин организастаан. Олар база бо көрүлдеге киришкеннер.

Шин көрүлдезин Кызыл-Мажалыктың Культура бажыңында бичии уругларың шин бөлгүмүнүң киржикчилери Л. Пантелеевтиң «Шынчы сөс» деп шин көргүзүү-биле эгелээн.

Сценага бир дугаарында үүнүп, шин көргүзүглерине киржип турар болза-даа, бичии чаштар боттарының рольдарын багай эвес көргүскеннер. Эрги-Барлыктың Культура бажыңында бичии уругларның шин бөлгүмү К. Чашоолдун «Алдын харжак» деп тоол шиизин көргүскеннер. Оон киржикчилери — Эрги-Барлык ортумак школазының өөреникчилери. Шиниң чурук кааталгазын, хөгжүмүн олар таарыштыр тургузуп, онаашкан рольдарны эки күүсеткеннер.

Эрги-Барлыктың улусчу театры моон мурнунда улуг, бичи хемчээлдиг хөй шиилерни белеткеп турган. Бо талазыбиле оларның арга-мергежили бедээн. Бо көрүлдеге олар республиканың эртем-методиктиг төвүнүн көдээ культура бажыңнарынче чорутканы. Монгуш Доржунуң «Назынхалыыны» деп каттырынчыг шиизин белеткеп көргүскен. Шиниде рольдарны күүседип турар аныяктар совхозтуң ажылчыннары болгаш Культура бажыңының ажылдакчылары. Ортунай—почтачы кыс, оон ролюн совхозта комсомол комитединин секретары Даваалаң Алдын-кыс, Быдайоол — чаа эгелеп чоруур шулукчу, оон ролюн чолаачы Алатолий Монгуш олар күүсеткеш көрүкчүлерни сонуургадып, шиниге ойнаар талазыбиле мергежилдиин көргүскеннер.

Улуг, биче-даа шиилерни бижиирде кижизидикчи уткашынарынче онза кичээнгейни салыры чүгүл. Маңаа негелдени база чаңгыс аай тургузары чүгүл. Көдээ культура бажыңнарынче шиилерни чорударда эртем-методиктиг төп бүгү талазы-биле ханы өөренип көөр болза эки.

Кызыл-Мажалыктың улусчу театры артист Чылгычы Ондарының бижээни «Эзп келиишкин» деп кыска шиизи көргүскен. Бо шин үстүнде эрги-барлыкчылардың көргүскен шиизинге бодаарга үеним темазынга таарышкан, эки бижиттинген шин дээрзи билдингир болду. Бистиң республикада хөй-ниитинин өнчү-хөренгизин, мал-маганын оорлаар чорукка удур демисел чорудар талазы-биле улуг ажыл чоруп турар. Бо кыска шин оорларга удур дээштиг бижиттинген шиилерниң бирүзи. Шиниин режиссёру улусчу театрның режиссёру Александра Саая ында боду ойнап, ону чедишкининг тургускан. Шиниде бир дугаарында ойнап турар ажылчын Курут-оол Күжүгет, банк ажылдакчызы Ирина Фролова, культура ажылдакчылары Николай Ооржак, Монгуш Сарыг-оол олар кызымак, чүткүлүг болганнар. Шиини ам-даа эки тургузып, оон чамдык «ээринилдерин» дыңзылып алыр болза, ол моон соңгаар көрүлделерге чедишкининг болупу чугаажок.

Дөн-Терезиниин Культура бажыңының шин бөлгүмү С. Пюрбюнуң «Кожалар», «Барлык» совхозтуң Бижиктиг-Хаада көдээ клубтуң шин бөлгүмү К. К. Кудажының «Эндээ танаан» деп шиилерин бо көрүлдеге киргеш, баштайгы базымны кылганнар.

«Барлык» совхозтуң төвүнде, Аксы-Барлык салбырында, «Шекпээр» совхозта культура бажыңнарындан шин көргүзүглери бо көрүлдеге киришпээни ында ажыл кошкак чоруп турарын хереченлеп турар.

Ниитизи-биле шин көргүзүглери бедик утка-шынарлыг болуп, ойнап болур чаа аныяк талантылыг аныяктар хөйүбиле илереп турарын бо көрүлде база катап бадыткаан. Эки ойнаан шин коллективтерине болгаш оон киржикчилерине өртектиг белекторни тывыскан. Кызыл-Мажалыктың улусчу театры биле Эрги-Барлыктың уругларның шин бөлгүмү Чаданага удавас болур көрүлдеге киржир эртени чаалап алганнар.

Х. МОНГУШ,
«Шынның» корр.

СПОРТ * СПОРТ * СПОРТ

ПЛАНЫВЫС МЫНДЫГ

Көдээге спортту сайзырадыр дугаймда айтырыг чер бүрүзүнде калбарган. Ону Улуг-Хем районда база амыдыралга боттандырып эгелээн. Чоокта чаа районнуң спортчуларының хуралы базаа болган. Моон соңгааргы сорулгалар дугайында айтырыгга доктаагаанар.

Спортту Улуг-Хем районга хөгжүдер талазы-биле амгы үеде кылган ажылдарының болгаш сорулгаларының дугайында «Шынның» номчукчуларынга таныштырарын ВЛКСМ райкомунуң бирги секретары Д. Х. ООРЖАКТАН бистиң корреспондентивис Д. ЧЫДЫМ дилээн. Оон харыызын мында парладывыс.

— Элээн каш чыл мурнунда Улуг-Хем районнуң спортчуларының аттары республикага дыңмиреп турган. Мөгелер-даа шүглүп, аттар-даа эртип, волейбол болгаш, баскетбол маргылдааларыңга-даа тиилеп турган.

Оон соонда, элээн каш чыл дургузунда, Улуг-Хемниң спортчуларының сураа үнмээн. Оон чылдагааны биддингир: спортчу отчугашты өскүүлүп турган идепкейлиг кижилер өскээр чораан ийякпе, азы оон организакчылары солушкан. Ынчангаш спорт ажылы шуудавайн туруп берген.

СЭКП ТК-ның «Идеологтуг, политика - кижизидилгелиг ажылды улам ынай экижилер дугайында» доктаалы-биле таныышканывыс соонда спортту бистиң районга көдүрер айтырыг чайгаар тургустунуп келген. Бо херекке ВЛКСМ райкому дорт киржип, ажылды холга алган.

Эртип турар чылдың дургузунда Улуг-Хемге спорттуң янзы-бүрү хевирлеринге үжен ажыг маргылдаалар болган, аңаа чеди чүс ажыг кижи киришкен. Ол маргылдааларга спортка хандыкшылдыг аныяктар илерен, районга бо ажылды экижидеринче чайгаар албадап келген.

Үстүнде салдынган сорулганы күүседири-биле чүүү кылган бис? Комсомолчуларның болгаш аныяктарның күжү-биле хереклелдер хөлезилээр пунктуну тудуп алдывыс. Аңаа кышкы үеде хаакты шыгжап, маргылдаалар азы дыштанылгалар үезинде чүрттакчыларга болгаш спортчуларга ону үндүрүп берип турарын көрген. Ол пунктуну эргелекчилээрин комсомолчуларның бирээзи хөй-ниити эгелээшкини-биле чорудар.

Шагаан-Арыг хоорайкыы, «Улуг-Хая» совхозтуң аныяктары Улуг-Хемниң кырында дошту аштап алгаш, хоккей ойнаар чанчылдыг. Бо чылын база хоккейжилерге таарымчалыг черни шилип алган бис. Маргылдаалар аңаа удавас эгелээр.

Чаштар дугайында ВЛКСМ райкому сагыш салган. Эрги Шагаан-Арыгның Культура бажыңының чанында болгаш чаа Шагаан-Арыгта шайбалыг хоккей ойнаар черлерни тургустувус, оон дожун ам булукталдырып эгелээр бис. Ынчан аныяк хоккейжилер Улуг-Хем дожуниче барбас, боттарының түс-түс черлерине ойнаарлар.

Бо чылын Улуг-Хемге спортту сайзырадырыга районнуң партия, совет болгаш өске-даа ажыл-агый органнары боттуг дузаны көргүзүп турар. Спортчу дериг-хересел садар акша-хөрөнгини райкүүском биске аңылап берген. Оон-биле хаак, коньки аймаан, спортчу идик-хепти болгаш өске-даа чүүлдерни садып алыр бис.

Районнуң ажыл-агыйдарында база бо ажыл хайыышкынны чоруп турар. Жданов аттыг совхозтуң телээлери мурнуку чылдардан тура спортчу маргылдааларга идепкейлиг киржип, эки көргүзүглерни чедип ап келген. Ында амгы үеде хүреш, волейбол, бокс, хаак маргылдаалары болуп турар. Ук совхозтуң аныяктары шайбалыг хоккей ойнаар шелүүгешти белеткеп алган. Оон дожун булукталдырып, дескилээн.

«ҮТКА 25 чылы» совхозка спорт барык чорбайн келген. Бо ажыл-агыйже база кичээнгейни салган бис. Комсомолчуларның күжү-биле стадионну ам тудуп эгелээн. Хоккей ойнаар шелүүгешти бо чылын кылып алыр талазы-биле тускай хемчээн алыр бис. «Нарырал» совхозта байдал база «сегип» орар. Эрги Чаа-Хөл суурда дошту булукталдырган. Аңаа хоккейжилерни болгаш конькиге маңнаар кижилерни удавас белеткеп эгелээр бис.

ГТО дужаалдазынче ВЛКСМ райкому кол кичээнгейни угландырган. Эрткен чылын ГТО-нуң хөрек демдээниң эдилекчилери районга сес чүс ажыг кижи турган болза, бо чылын бир муң ажыг кижи чедирер бис. Оон нормазын бүгү хевирлер өзугаар дуржулгалыг судьялар хүлээп алыр. Бо ажылды «Улуг-Хая» совхоз база холга алган. Эрткен чылын аңаа чүгле бир чүс ажыг кижи турган болза, бо чылын 170 кижи, 1980 чылда 220 кижи ГТО-нуң комплекстерин дужаарын планнаан. Оон-биле чергелештир массалыг разрядтын спортчуларының саның база өстүрер сорулга салдынган.

1980 чыл—Олимпийжи чылла болгай. Ону районнуң спортчулары бедик көргүзүглерлиг үткүүр сорулганы салган болгаш районнуң совхозтарынга, албан организация черлеринге, будүрүлгелерге спорттуң одун кыпсырын хүлээнип турар.

РЕДАКЦИЯДАН: Улуг-Хем районга спортту хөгжүдер дээш кылыр ажылдарының дугайында ВЛКСМ райкомунуң бирги секретары Д. Х. Ооржактың чугаазындан алгаш көөрге, ол ажылды мындыг план-биле боттандырар болза, районга спорттуң деңнели көскүзү-биле бедиири чугаажок.

Улуг-Хемге хаак базазын тургузуп болур бе деп айтырыгга секретарь доктаавайн барган. Бир эвес хандыр өөренип көөр болза, ол айтырыгны база шиитпирлеп болур. Шагаан-Арыг хоорайдан ындыг-ла ырак эвес—Чодураада пионер лагери бар. Ону долгандыр арга-арыг үнген, кышкы үеде дыштанырынга, селгүүстээринге, хаак маргылдаазын эрттиринге аажок таарымчалыг чер. Ында алды бажың эвэн турар. Ону чүге ажыглап болбас деп?

ДЕЖУРНЫЙ КЕЗЕК ДЫҢНАП ТУР

МОСКВА. Найысылалдың КАИ-зи—Күрүне автоинспекциязының дайынчы кезектериниң бирээзи. Хоорайның найыралдыг КАИ ажылдакчылары дүн-хүн чокка албанын кончуг эки эрттирип турар. Автоинспекторларның ажылына чаа техника улуг дузалыг. КАИ ажылдакчылары радио харылзаа, электроннуг саналга машиналары болгаш оон-даа өске дериг-хересселдер-биле бүрүн «чепсегленген».

Автотранспорт озал-ондаа болган черже дүрген үнүптер машиналарлыг тускай отрядты тургускан.

Хоорайның автоинспекторлары чырыдар, чурукка тырттырар дериг-хересселдерлиг, телефон харылзаалыг «РАФ» маркалыг микроавтобустарны ажылган турар.

ЧУРУКТА: найысылалдың КАИ-зиниң дүрген дуза чедирер албанының ажылдакчылары ажыл үезинде.

В. СОЗИНОВТУҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

БУЛАН ОГЛУ

Орёл области «Россия» колхозтуң даргазы С. Черемисов часкаар чайын мотоциклдиг ховуже бар чорааш, бичии булан оглун орук чоогунда дуб чанындан тыл алган. Арган-дорган ол бичии аңаа-даа кэргээш, бажыңына эккелген. «Моңу камгалап ап, өстүрбээже хоржок» деп кадайынга чугаалаан.

Чаш амытанның амы-тыны дээш демисел эгелээн. Чоргаар чүвү, аш-даа болза, кижи холундан чем чиевээш турупкан. Арай деп-ле сүт ижиттер апарган, оон соонда балык үзүн, морковьту, ногаан бүрүлерни чоглаптар болу берген. Тодуг-догаа апаргаш, ол туруп кылаштай берген. Дубоктуң (ону ынчаар адап алганнар) херим иштинге дешкилеп маңнаанын көөрге, сагышка дыка өөрүнчүг!

Дубок чоогунда дөргүнчүгешче маңнаарынга дыка ынак турган. Ынчалза-даа ээзиниң мотоциклиниң даажын дыңнааш-ла, булан оглу дөргүнчүгештен коданче, аткан ок дег, согунналдыр халып чанып келир. Ээзинге эргеленип, ол чоруптарга оон соондан кашдаа удаа эдерип маңнап тургулаан.

Дубок ээзиниң коданчыыды Барс-биле база өңнүктежип алган, чамдыкта олар кады селгүүстеп чоргулаардаа. А дуне булан оглу биле ыт боттарының бажыңының эргининиң чанынга дыштанып чыдып алырлар.

Буянныг холга таварышкан булан оглу ам оранчок улгаткан, дөргүнчүгежинче дешкилеп маңнагылааш, чиир чемнерин хоюду кегжеп, амыр-шелээн чурттап турар.

И. ПОЛИШИН.
(«Известия» солундан).

12 ХАРЛЫГ АВТОР

ХАБАРОВСК. (СЭТА-ның корр.). Биробиджан хоорайда 12 харлыг Виктория Смалюктуң чураан чуруун СССР-ниң Харылзаа министерствозунуң үндүрген почта марказында дүжүрүп чураан.

Бичии чуруктуңнуң «Экскурсияда» деп чуруу Совет Эвилелиниң бүгү черлеринден келген элээн каш муң чуруктарлыг конкурстуң тиилекчизи болган.

Виктория Смалюк болза уран чурулга школазының беш чүс өөреникчилериниң бирээзи. Ол школаның өөреникчилериниң хөй саналыг ажылдары Индияга, Канадага, Бразилияга, Чехословакияга болгаш өске-даа чурттарга болгулаан делегей конкурстарының медальдары-биле болгаш дипломнары-биле шаңнаткылаан.

Уран чүүлге өөредири болза Еврей автономнуг областа уругларны эстетикага кижизидериниң калбак программазының чүгле кезин болур. Ында музыканың, уран чурулганың, балеттиң болгаш ниити ырының бежен хире студиялары ажылдап турар. Оларны Москваның, Ленинградтың, Киевтиң, Хабаровскиниң дээди өөредилге черелериниң доозукчулары удуртуп турар.

Телевидение

НОЯБРЬ 27-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

10.00 — «Үе». Информастыг программа. 10.40 — Эртенги гимнастика. 11.05 — «Полюсче экспедиция». 11.35 — «Чажыт обком ходелип турар». 1-ги сериязы — «Дайын». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 12.45 —Т. Шахидиниң, С. Юдаковтуң, Г. Жубановаының чогаалдарындан концерт. 13.15 —Медээлер. 13.20—16.00 — Чапсар. 16.00 — Медээлер. 16.20 — «Кодээниң ажыл хүнери». Киноп программа: «Алышкылар», «Күш-ажылчы үшкү», «Черни белекке бер». 16.55 — Н. Островский. «Кан канчап катканыл». 17.40 — «Ажыл-агый механизмин сайзыраңгайжыдар».

КЫЗЫЛДАН

18.00 — Киножурнал. 18.10 —Телемедээлер. 18.20 —«Аныяк үннер». Кызылдың уран чүүл училищезинин башкыларының болгаш өөреникчилериниң концерти. 18.55 — «Нарырал». Телепрограмма. 19.25 —Телемедээлер. 19.40 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.45 — «Эртемниң чедишкиннери». 20.15— Бөгүн делегейде. 20.30— «Кижи болгаш хоойлу». Телекөрүкчүлерниң чагаалларына профессор М. М. Бабаев харылаар. 21.00 — «РСФСР-ниң улустуң артизи В. Левконуң күүселдезинде П. И. Чайковскийниң романстары». Фильм-концерт. 21.25— «Чажыт обком ходелип турар». 2-ги сериязы — «Улуг отряд». Хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 22.30 — «Үе» Информастыг программа. 23.05—00.40 — «Документалдыг экран». Чапсарда— Бөгүн делегейде. Информастыг программа.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

18.00—«Аныяктарга музыкалыг кежээлер».

КЫЗЫЛДАН

19.45—21.00 —«Тадас Блинда». Уран-чечен телефильм. 1-ги сериязы.

БУРУНГУЛАРНЫҢ ТУРАСКААЛЫ

Каш чыл мурнунда Новосибирскиге Сибирьниң бурунгу культуразының дугайында бүгү делегей конференциязынга А. Грач илеткел кылган. Аңаа Өвүр районнуң Саглы шыныаазының базырыктарындан тывылган чүүлдерни илеткелчи конференцияның киржикчилеринге сонуургаткан. Бистиң эрага чедир VIII—III векторде чурттап чораан бурунгуларның кайгамчык талантызын, ус-шевер мергежилин эртемденнер сонуургаан. «Бьютифул, бьютифул...» (онзагай-дыр, кайгамчыктыг-дыр) — деп, америк эртемденнер үнелеп турган. Улуг эвес хемчээлдиг, конус хевирлиг мыйыстан кылган эдилелде 12 черлик амытаннаның дүрүзүн сиилбээн. Ындыг бичии савага ол хире хөй дүрүзхевирни нарын, чараш кылдыр сиилбип кааны шыпап-ла кайгамчык.

Тываның музейиниң археология залында Саглының базырыктарындан тывылган бурунгу эдилелдиниң делгелгезин ажыткан. Экспонаттарының саны хөй эвес, чээрби шаз хире болза-даа, делгелге көрүкчүлериниң кичээнгейни хаара туда бээр. Көрүкчүлер делгелге баарынга доктаап, бурунгуларывыстың хол-биле кылганы нарын ажылдарының катаптаттынмас онза шынарын үр-ле сонуургап көөрлер.

Сөөктен, мыйыстан, хүлерден, честен, мөңгүнден каастаан күрлар, шүүрлер, бижектер болгаш оон-даа өске эдилелдиниң каасталгаларында дүрүүлер бот-боттарынга дөмейлешпес.

Бистиң эрага чедир VIII—III векторге чедир «скиф» деп адаар кезек үеде каасталгага, эдилелдерге дириг амытаннар дүрүзү чуруп сиилбири делгеренгей арга турган. Ылаңгыя дириг амытаннарның үүгле бажын чуруп турган. Үзүнү 9, дооразы 5 сантиметр хемчээлдиг сөөктен кылган каасталга херекселинде сес эшгы дириг амытанның бажының дүрүзүн таныттынып турар кылдыр чураан: аът, ирбиш, элик, те... Чуруктун утказы—дириг амытаннар байырлалы.

Аң-мөң болгаш дириг амытаннар дүрүзү сиилбээн үүлдерден эңгыда Франциянын, Испаниянын куйларында, хаадаштарда чуруттунган палеолит үезинин уран чүүлүнүң чамдык элементилери бар дүрүзүлерлиг тывыштар базаделгелгеде салдынган.

Бо-ла үстүнде көргеннин уран-сиилбиглиг хереклелдерни ол үениң кижилери кандыг сорулга-биле эдилеп чораанын? Бистиң эрага чедир VIII—III векторде аймактар, күрүнелер аразында янзы-бүрү дайыннар болгулап турган. Дайынга чүгле эр кижилер киржип турган. Ынчангаш оларның эдилелдери, ылаңгыя бижектер, курлар, ча, согун чижектиг эдилелдериниң каасталгаларында ынап-ла дириг амытаннар, ораатан аң-мөң дүрүзүлерни сиилбип-кааныда үжүр-ла бар. Аът дүрүзү—эр кижиниң бир идегелдиг эжи—аът дээрзин көргүскен. Аът чокта, чалгыны чок күш оглула деп үлегер чугаа аңаа дорт хамааржыр. А ораатан аң-мөңнин—арзылаң, те чижектиг амытаннарның дүрүзүлерин эттиң эвэзиниң күш-шыдалынга, оон эрес, кашпагайынга тураскаатканы.

Археологтуг тывыш бурунгу кижиниң культуразын, оон мировоззрениезин тодаралып алырынга барымдаалыг-ханелиг чүүл болуп турар.

«Саглы шыныаазының Археологтуг материалдары» деп делгелгениң кыска тайылбыры мындыг-дыр.

Л. САТ.

Кызыл хоорай.

ЧУРТТУҢ АК-КӨК ОРУКТАРЫНДА

Москвада Бүгү-эвилелдиң уран чурулга делгелгезинин Төп залында «Чурттуң ак-көк оруктарында» деп муң ажыг авторнуң 2500 хире ажылын көрүкчүлерге бараалгаткан. ССРЭ-ниң Далай флодунуң база Культура министерстволары, ССРЭ-ниң Чуруктурэвилели болгаш РСФСР-ниң Хем флодунуң министерствозу ол делгелгени организастаан. Коммунистиг тургузуушкунуң хереэнге совет книжиларының бараан болуушкунунуң бир чижээн чурттуң суг делгемнерни оларның ажыглап турарының байдалын делгелгеде тода көргүскен. Чуруктуларның Тыва АССР-дей чураан чуруктары көрүкчүлерни сонуургаткан. Ташкент хоорай чурттуг чурукчу Георгий Чигановтуң «Советтиг Тыва» деп акварель-биле чураан бөлүк чуруктары көрүкчүлерге үнелеткен.

А. ЛЕГКИЙ.

ОЙНАП АЛГАННАР

Кызыл хоорайның хөй-хөй чурттакчылары акшазын ажаалга кассаларында ойнап алыр салыышкыннарда шыгжап турарлар. Оон тиражы чылда ийи катап үүнүп турар.

Найысылалдың чамдык чурттакчылары чоокта чаа боттарының шыгжагда акшазынга ол ойнаашкынның ачызында орулгалыг болганнар. Пенсионер О. Болат 250 рубль ойнап алган, № 1 АТБ-ниң ажылчыны А. Ф. Горлушкин—1000, № 2 АТБ-ниң чолаачызы П. А. Селезнев — 250, «Востоксантехмонтажтың» ажылдакчызы Г. Ф. Скопина—180 рубльди тус-тус ойнап алганнар.

К. ЛОГУТЕНКОВА,
хоорайның топ ажаалга кассазының ажылдакчызы.

агаар

Кызылдың агаар станциязының дыңнадып турарын ёзугаар алырга, бүгүн республикага бүргеп, аязыр, чамдык черлерге быскан хар чаар. Хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температураза 10—11 градус соор. Кызылга эдир булуттаар, чагбас. Хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температураза 9—11 градус соок болур.

Редактор В. С. ШАРАВИИ

Кино

НОЯБРЬ 27-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: Хлебтиң амданы» (2 сериялыг) 9.30, 12.30, 15.10, 17.50, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Рояльдан ыт чоруп орган» 15.00, 16.50, 18.40, 2[illegible] шактарда.

«ПИОНЕР»: «Киночыынды» 9.15, «Киноклуб: «Элээдн уругларны болгаш хоойлу» 10.40, 15.00, 17.00, «Мээң өөнүүм акым Ваня» 13.10, «Демир чажыртыныглыг кижи» 19.00, 21.10 шактарда.

«ВОСТОК»: «Кижини шылгаары» (2 сериялыг) 16.50, 20.00, «Хүн аланга турар чер» 15.00 шактарда.

ЧАРЛАЛ

Бо чылдың декабрь 15-ке чедир бистиң республиканың бүгү-ле хоорайларында, ажылчын суурларында болгаш көдээ суурларында 1980 чылда «ТЕЛЕВИДЕНИЕ-РАДИОНУҢ» программазынга чагылда үргүлчүлеп турар.

Программаны 6 база 12 ай хуусаалыг кылдыр чагыдып ап болур. Оон чартык чылда өртээ—78 көп, бир чылда—1 руб. 56 көп.

Программаны «Союзпечать» салбырынга азы ажылдап турар черниң лайы-биле парладганың хөй-ниити тарадыкчызынга бижидип, чагыдып ап болур.

Редакцияның адреси: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75 харылсалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг киллистериниң 2-37-13, пропаганда киллизиниң 2-31-75, культура киллизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, үлетпүр киллизиниң 2-22-64, чагаа киллизиниң 2-41-27, информация киллизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 16405. Чагыг 2884.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

ТС—01454